

Ingrid Ulberg Sommer

Definerer EU norsk sikkerhetspolitikk?

En analyse av EUs betydning for norsk sikkerhetspolitikk i perioden 1999-2015

Masteroppgave i Europastudier
Trondheim, mai 2016

Forord

Jeg vil først og fremst takke min veileder, Lise Rye, for et godt samarbeid. Tusen takk for dine konstruktive råd, for dine grundige tilbakemeldinger og ikke minst for din omsorg.

Jeg vil også rette en stor takk til Brynjar for fem flotte studieår. Takk for all teknisk bistand, verdifull korrekturlesing og alle oppmuntrende kaffepauser.

En spesiell takk går til Lene. Jeg er evig takknemlig for at du alltid har troen på meg, for at du alltid er rasjonell og for at du alltid bryr deg.

Sist, men ikke minst, takk til eurogjengen på 6b. For en berg- og dalbane det har vært, men vi kom i mål. Gratulerer med vel overstått!

Ingrid Ulberg Sommer,

Trondheim, 13. mai 2016

Forkortelser

AP	Arbeiderpartiet
DUUFK	Den utvidete utenriks- og forsvarskomiteé
EDA	European Defence Agency
EEAS	European External Action Service
EU	Den europeiske union
EØS	Det europeiske økonomiske samarbeidsområdet
FN	De forente nasjoner
FrP	Fremskrittspartiet
FUSP	Felles utenriks- og sikkerhetspolitikk
H	Høyre
IS	Den islamske stat
KrF	Kristelig Folkeparti
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NBG	Nordic Battle Group
NUPI	Norsk utenrikspolitisk institutt
OSSE	Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa
R	Rødt
SP	Senterpartiet
SV	Sosialistisk Venstreparti
UiO	Universitetet i Oslo
VEU	Vesteuropeiske union

Liste over figurer

Figur 1: EU versus NATO i Aftenpostens artikler i perioden 1999-2015 16

Figur 2: EU versus NATO i Klassekampens artikler i perioden 1999-2015 22

Innholdsfortegnelse

Forord	i
Forkortelser	iii
Liste over figurer	v
Kapittel 1: Introduksjon	1
1.1 Tema og problemstilling	1
1.1.2 Norges forhold til EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk	1
1.2 Tidligere forskning	2
1.2.1 Tidligere forskning på norsk sikkerhetspolitikk.....	3
1.2.2 Tidligere forskning på småstaters sikkerhetspolitiske adferd	6
1.3 Struktur og sentrale funn	7
Kapittel 2: Hvordan studere sikkerhetspolitikk?	9
2.1 Min tilnærming.....	9
2.1.1 Innholdsanalyse	11
2.2 Utvalg og avgrensning av kildematerialet.....	12
2.2.1 Kategorisering	13
Kapittel 3: Pressens dekning av norsk sikkerhetspolitikk	15
3.1 EU versus NATO	16
3.2 Aftenpostens dekning av EUs betydning i norsk sikkerhetspolitikk.....	17
3.2.1 1999-2005: EU som en trussel	17
3.2.2 2003-2005: EU som en mulighet	19
3.2.3 Perioden 2005-2015: Utfordringer i norsk sikkerhetspolitikk	21
3.3 Klassekampen.....	22
3.3.1 Kampflydebatten	23
3.3.2 NATOs fremtid	23
3.3.3 Alliansefrihet	24
3.3.4 Innsatsstyrken Nordic Battle Group	24

Kapittel 4: Den parlamentariske debatten.....	25
4.1 Perioden 1999-2005: EU som en trussel	25
4.1.1 En trussel mot NATO og det transatlantiske forholdet	26
4.1.2 Frykt for marginalisering	27
4.2 Perioden 2005-2015: EU som en mulighet	28
4.2.1 2005-2014: EU som en del av den euroatlantiske sikkerhetsforankringen	29
4.2.2 2014-2015: EUs sikkerhetspolitiske kapasiteter	30
4.3 Forklaringer på endringene i den parlamentariske diskursen.....	30
Kapittel 5: Konklusjon og diskusjon	33
5. 1 EU definerer ikke norsk sikkerhetspolitikk.....	33
5.1.1 Kontinuitet i norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk.....	33
5.2 Norges tilpasning til EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk	36
5.2.1 En forlengelse av den transatlantiske orienteringen?	37
5.2.2 Kompensasjon for mangel på handlefrihet.....	38
5.2.3 Realpolitisk og idealpolitisk legitimt	38
5.2.4 Frykt for å stå alene	39
5.2.5 Ytre påvirkning	39
5.3 Begrenset debatt om EU og sikkerhetspolitikk	40
5.3.1 Temaets karakter - begrenset debatt i Stortinget	40
5.3.2 EU-spørsmål: mulig splittende tema diskuteres ikke	42
5.4 Avslutning	44
Litteratur og kilder	47

Kapittel 1: Introduksjon

1.1 Tema og problemstilling

“EU definerer vår sikkerhetspolitikk” twitret europaminister Vidar Helgesen 6. august 2014 (Ask 2014). Aftenpostens utenriksreporter Alf Ole Ask understøttet denne påstanden, og skrev to dager senere at akkurat nå er det som skjer i EU (Den europeiske union) viktigere for norsk sikkerhet enn det som skjer i NATO (North Atlantic Treaty Organization). Ask viste samtidig til at Norges handlingsrom overfor EU er begrenset fordi vi er en integrert del av EUs indre marked, og at vi dermed ikke har annet valg enn å følge våre nære allierte i Europa når det gjelder deres politikk overfor Russland. Følgelig befinner vi oss i en situasjon hvor norsk sikkerhetspolitikk utformes rundt et bord vi ikke sitter ved (Ask 2014).

Til tross for at norsk sikkerhetspolitikk også tidligere har støttet seg på allierte og større makter, er påstanden om at EU definerer norsk sikkerhetspolitikk kontroversiell. Tradisjonelt regnes sikkerhet som en av utenrikspolitikkenes tre målsetninger, hvor økonomi og innflytelse utgjør de to andre. Sikkerhetspolitikken står likevel i en særstilling, ved at de andre målsetningene påvirkes og formes på grunnlag av et lands sikkerhetspolitikk. Sikkerhet handler om autonomi – om staten og regimets overlevelse, i en anarkisk verdensorden hvor ingen overordnet myndighet sikrer ens eksistens. Slik er sikkerhetspolitikken definerende for et lands utenriksøkonomiske rammevilkår, samfunnets velferd og statens mulighet til å påvirke det internasjonale samfunnet til det beste for en selv (Kjøhlberg 2007).

Sikkerhetspolitikk er ansett som et av de mest essensielle og sensitive nasjonale politikkområdene (Fermann 2013). At europaminister Helgesen påsto at EU, en union Norge verken er medlem av eller har medbestemmelsesrett i, definerer vår sikkerhetspolitikk er oppsiktsvekkende. Denne oppgaven vil drøfte hvorvidt det er hold i Helgesens påstand på grunnlag av en analyse av ulike kildetyper. Den overordnede problemstillingen er derfor: “Definerer EU norsk sikkerhetspolitikk?”

1.1.2 Norges forhold til EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk

Fra begynnelsen av 2000-tallet har norske myndigheter søkt å knytte Norge så tett opp til EUs felles utenriks- og sikkerhetspolitikk (FUSP)¹ som mulig. Selv om dette er i tråd med norsk

¹ FUSP er den norsk forkortelsen for EUs felles utenriks- og sikkerhetspolitikk, Common Foreign and Security Policy (CFSP). Etter Saint Malo-erklæringen i 1999, ble forsvarspolitikken inkludert i samarbeidet. EUs Common Security and Defence Policy (CSDP), på norsk EUs sikkerhets- og forsvarspolitikken (ESFP), er i dag en del av EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk (Regjeringen 2004a).

europapolitikk på andre områder, er det bemerkelsesverdig. Helene Sjursen, professor ved Arena senter for europaforskning ved Universitetet i Oslo (UiO), påpeker at det ikke er nytt at premissene for innholdet i norsk sikkerhetspolitikk legges utenfor Norges grenser. Hun hevder likevel at det er nytt at “dagsordenen settes av en organisasjon som de fleste av Norges allierte er en del av, mens Norge står utenfor” (Sjursen 2008: 325).

Det finnes ingen overordnet rettslig eller institusjonell ramme for Norges samarbeid med EU på det utenriks- og sikkerhetspolitiske området. Norske myndigheter hevder likevel det er et tett og godt samarbeid. Blant annet legger EØS-avtalen til rette for halvårlig politisk dialog om utenriksspørsmål. Norges utenriksminister og EU-formannskapetets utenriksministere møtes en gang i halvåret og regjeringssjefene har regelmessige møter. Ikke minst har Norge faste halvårlige konsultasjoner med EUs utenriktjeneste, European External Action Service (EEAS) (Regjeringen 2014).²

Som tredjeland inviteres Norge til å slutte seg til EUs felles holdninger og erklæringer om aktuelle utenrikspolitiske saker. Norge sluttet seg i 2014 til 94 prosent av EUs utenrikspolitiske erklæringer³ og sanksjoner (Danielsen 2015).

Norges tilknytning til FUSP er sterkest på det sikkerhets- og forsvarspolitiske området, hvor Norge deltar i ulike typer militære og sivile oppdrag.⁴ For å oppnå deltakelse og et godt samarbeid med EU, har norske myndigheter lagt vekt på å gi økonomiske og personellmessig bidrag til EUs operasjoner og aktiviteter (Sjursen 2008).

1.2 Tidligere forskning

Denne oppgaven drar veksler på to typer litteratur, henholdsvis tidligere forskning på norsk sikkerhetspolitikk og forskning på småstaters sikkerhetspolitiske adferd. Spørsmålet om hvordan betingelsene for utforming av sikkerhetspolitikk har endret seg er sentralt i tidligere forskning på norsk sikkerhetspolitikk. Ved hjelp av denne litteraturen har jeg også identifisert karakteristiske trekk ved norsk sikkerhetspolitikk. Litteraturen om småstaters sikkerhetspolitiske agering er litteratur av en annen karakter. Denne favner en større gruppe land, og kan følgelig ha større ambisjoner i retning generalisering. Fra denne litteraturen har

² Etter behov har Norge også møter på ekspertnivå med EUs utenriktjeneste. I tillegg avholdes det ad hoc møter med EUs høyrepresentant for utenriks- og sikkerhetspolitikk (Regjeringen 2014).

³ I 2014 valgte Norge kun i to tilfeller å ikke slutte opp om EUs erklæringer. I det første tilfellet gjaldt det en uttalelse om bortføringen av tre israelske studenter. I denne saken var innholdet allerede foreldet da Norge ble bedt om tilslutning, og Norge hadde hatt flere egne pressemeldinger. Det andre tilfellet gjaldt en svært EU-spesifikk erklæring i forbindelse med menneskerettighetsdagen (Danielsen 2015).

⁴ Norges deltagelse i EUs sivile og militære krisehåndteringsoperasjoner er regulert gjennom en rammeavtale fra 2004 (Regjeringen 2014).

jeg fremfor alt forholdt meg til forklaringen på hvorfor europeiske småstater ser EUs sikkerhetspolitiske rammeverk som en mulighet.

I det følgende vil jeg presentere de to typene litteratur og gjøre rede for hvorfor de er viktige for min analyse. I oppgavens diskusjonsdel, vil funnene fra analysen diskuteres opp mot tidligere forskning på norsk sikkerhetspolitikk og i lys av tidligere forskning på småstaters sikkerhetspolitiske adferd.

1.2.1 Tidligere forskning på norsk sikkerhetspolitikk

Tidligere forskning er samstemt i at slutten på den kalde krigen endret rammebetingelsene for utformingen av norsk sikkerhetspolitikk. Olav Riste hevder at en sentral endring er NATOs nye prioriteringer, hvor fokuset på territorielt forsvar har blitt erstattet av et innsatsbasert forsvar, beregnet på såkalte “out-of-area” -operasjoner. Operasjoner utenfor alliansens territorium har endret den opprinnelige strukturen i det transatlantiske forholdet, og nye sikkerhetspolitiske utfordringer opptar alliansens dagsorden (Riste 2005).

En annen utvikling som har endret betingelsene for utforming av sikkerhetspolitikk, er de nye sikkerhetspolitiske utfordringene. Nina Græger, seniorforsker på Norsk utenrikspolitisk institutt (NUPI), påpeker at trusselbildet har endret seg som en følge av terrorangrepet 11. september 2001, den påfølgende krigen mot terror og krigene i Irak og i Afghanistan. I det endrede trusselbildet er det ikke bare andre stater som anses som potensielle fiender, men også andre aktører kan true sikkerheten. Dette fordrer nye sikkerhetspolitiske rammeverk (Græger 2005a).

En tredje utvikling som ender betingelsene for norsk sikkerhetspolitikk er den nye forståelsen av formålet med- og innholdet i sikkerhetspolitikk. Ifølge Sjursen er sikkerhetspolitikken formål tredelt. På den ene siden består sikkerhetspolitikk av den tradisjonelle forsvars- og sikkerhetspolitikken, hvor hensikten er å forsvare nasjonalstatens territorium mot eksterne, militære trusler. Det andre formålet med sikkerhetspolitikk er å håndheve og bevare internasjonale normer og regler. Dette er basert på ideen om gjensidig avhengighet mellom nasjonalstatens sikkerhet og stabilitet i det internasjonale samfunn. Denne siden av sikkerhetspolitikken fokuserer i økende grad på grenseoverskridende trusler, men også på bruk av militære midler utenfor nasjonalstatens eget territorium. Det tredje formålet med sikkerhetspolitikk, er de utfordringene som inngår i “det utvidede sikkerhetsbegrepet”. Denne delen av sikkerhetspolitikken omfatter økonomiske og sosiale ulikheter, politisk misnøye, miljøskader og humanitære katastrofer (Sjursen 2013).

Sjursen hevder at sikkerhetspolitikkenes innhold har endret seg i takt med utviklingen av nye utfordringer, og skapt større behov for felles internasjonale løsninger. Samtidig har dette ført til at alternative sikkerhetspolitiske instrumenter som økonomiske og politiske virkemidler anses å være minst like effektive som militære kapasiteter for å oppnå sikkerhetspolitiske målsetninger (Sjursen 2013: 40).

I lys av de endrede rammebetingelsene, fremhever tidligere forskning fire karakteristiske trekk som preger norsk sikkerhetspolitikk. John Kristian Skogan hevder at et sentralt trekk ved norsk sikkerhetspolitikk er forankringen i NATO. Helt siden Norge var med på å stifte den transatlantiske forsvarsalliansen i 1949, har norske myndigheter lagt stor vekt på NATO-medlemskapet (Skogan 2009). Under den kalde krigen var USA ansett som Norges nærmeste allierte. Rolf Tamnes og Knut Einar Eriksen hevder at forholdet mellom Norge og USA var så sterkt at det kan betegnes som en "allianse i alliansen" (Tamnes & Eriksen 1999: 20). Det bilaterale forholdet til USA og NATO har vært hjørnesteinen i norsk sikkerhetspolitikk (Skogan 2009).

Græger hevder imidlertid at den amerikanske krigen mot terror påvirket Norges tradisjonelle alliansetilknypning. Den unilaterale amerikanske utenrikspolitikken, spesielt mot Irak og FNs sikkerhetsråd, skapte spenninger i det transatlantiske forholdet. Samtidig har den europeiske sikkerhetsstrategien en karakteristisk annerledes og bredere tilnærming til sikkerhet og terrorisme. EU og USAs ulike tilnærming til sikkerhetspolitikk har utfordret Norges tradisjonelle sikkerhetspolitiske orientering. Ifølge Græger ble dette særlig synlig da Norge, sammen med flere EU-medlemmer, ikke støttet krigen i Irak i 2003 (Græger 2005b).

Et annet karakteristisk trekk som preger norsk sikkerhetspolitikk er "utenforskapet" i EUs utenriks- og sikkerhetspolitiske samarbeid. Norge har siden slutten av andre verdenskrig definert seg selv som en del av det transatlantiske fellesskap gjennom NATO. Nå har storparten av Norges europeiske allierte i dette fellesskapet dannet et eget europeisk sikkerhetspolitisk fellesskap. Endringene på det europeiske kontinentet påvirker betingelsene for utformingen av norsk sikkerhetspolitikk. Sjursen hevder at "EUs dagsorden nesten uunngåelig blir Norges dagsorden, eller i det minste en dagsorden norske myndigheter daglig må ta stilling til i utformingen av egen politikk" (Sjursen 2008: 324, 325).

I følge Sjursen har Norge utviklet seg fra å være en innpåsliten bremsekloss, til å ønske å være en konstruktiv bidragsyter til EUs utenriks- og sikkerhetspolitiske samarbeid. Da det norske Stortinget ga sin støtte til utviklingen av FUSP, var det under forutsetning om at en sterkere

europaisk forsvarskapasitet skulle styrke det atlantiske forholdet, og den totale euro-atlantiske krisehåndteringskapasiteten. Samtidig var norske myndigheters syn på opprettelsen av FUSP preget av ambivalens og skepsis. For det første, var det forventninger om at EU ikke ville lykkes med å bli en egen global utenriks- og sikkerhetspolitisk aktør. For det andre, ble det oppfattet som problematisk å oppnå tilstrekkelig innsikt og tilgang til informasjon. Ikke minst fryktet man at utviklingen av FUSP kunne utfordre NATOs grunnleggende rolle i europeisk sikkerhetspolitikk (Sjursen 2008: 324). Med andre ord, handlet ikke skepsisen i første rekke om forventninger om at EUs politikk på området ville avvike stort fra innholdet i norsk politikk, men i større grad om frykt for å bli marginalisert.

For å sikre bedre innsyn og innflytelse, endret arbeiderpartiregjeringen på begynnelsen av 2000-tallet strategi, med et uttalt mål om at Norge skulle være en konstruktiv bidragsyter. Samarbeidet med FUSP er ikke omfattet av EØS-avtalen, men basert på en rekke tilleggsavtaler. Avtalen om deltagelse i EUs innsatsstyrke "Nordic Battle Group" (NBG)⁵ inngått i 2005 er et eksempel på norsk tilknytning som understreker ønsket om et tettere samarbeid utover 2000-tallet. Samarbeidsavtalen med Det europeiske forsvarsbyrå European Defence Agency (EDA),⁶ inngått i 2006, er et annet eksempel på at Norge ønsker å delta i EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk (Sjursen 2008: 324, 325). Europautredningen fra 2012 peker på at avtalene med EU ikke har endret den grunnleggende vestlige orienteringen, men at tilknytningen til FUSP har endret betingelsene for utformingen av norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk (NOU 2012: 2: 756).

Et tredje karakteristisk trekk som preger norsk sikkerhetspolitikk er dualismen mellom en realpolitisk tilnærming og en idealpolitisk tilnærming. Flere studier påpeker at denne sikkerhetspolitiske strategien er valgt som et resultat av at Norge har en rekke sikkerhetspolitiske aspekter å ta hensyn til (Riste 2005; Sjursen 2008; Toje 2010; Østerrud 2006). Clive Archer hevder at sentrale betingelser som legger føringer for norsk sikkerhetspolitikk er nordområdene, grensen mot Russland, olje- og gass forekomstene og terrortrusler både fra eksterne og interne aktører (Archer 2014).

⁵ Nordic Battle Group (NBG) er én av flere EU-stridsgrupper (EUBG). Stridsgruppe-konseptet ble utviklet som et svar på EUs erkjennelse av mangelfull evne til å systematisk og raskt kunne sette inn militære styrker i internasjonale konflikter. EUBG-konseptet har vært operativt siden 2007, og hver stridsgruppe står i beredskap i seks måneder. NBG har stått i beredskap våren 2008, våren 2011 og våren 2015 (Regjeringen 2015a).

⁶ European Defence Agency (EDA), på norsk Det europeiske forsvarsbyrå. EDAs hovedoppgaver er utvikling av forsvarskapasiteter, å fremme forsvarsrelatert forskning og teknologi, å fremme materiellsamarbeid, å etablere et konkurransedyktig forsvarsmateriellmarked. Norge er det eneste tredjelandet med en særskilt samarbeidsavtale med EDA, og avtalen gir Norge anledning til å delta i utvalgte EDA prosjekter og programmer (Regjeringen 2009a).

For å håndtere de ulike sikkerhetspolitiske aspektene, forfølger Norge for det første en realpolitisk tilnærming med forankring i NATO. Denne alliansestrategien er valgt for å opprettholde militær sikkerhet (Archer 2014: 102). For det andre hevder Riste at idealpolitikk, som en kombinasjon av egeninteresser og altruisme, i større grad har blitt integrert i norsk sikkerhetspolitikk for å stabilisere den nye verdensordenen. Idealpolitikken er reflektert i oppfatningen av Norge som en fredsnasjon, hvor arbeid for å fremme demokratiske verdier og menneskerettigheter har dype røtter i Norges sikkerhetspolitiske tradisjon. Dette kommer til syne gjennom norsk deltagelse i internasjonale operasjoner, både i regi av FN og av EU (Riste 2005).

Et fjerde karakteristisk trekk ved norsk sikkerhetspolitikk er den geopolitiske beliggenheten. Græger hevder at forholdet til Russland er en sentral betingelse i utformingen av norsk sikkerhetspolitikk. Som en følge av naboskapet til Russland har territorielt forsvar og ressursforvaltning i havområdene i nord hatt høy prioritet hos norske myndigheter. Græger hevder at et kjøligere forhold mellom Russland og Vesten på nytt har ført til oppmerksomhet i nord. Hun påstår at en mer “foroverlent” russisk utenrikspolitikk – demonstrert gjennom den økte øvingsaktiviteten i nordområdene, skaper utfordringer i Norges bilaterale forhold til Russland. Samtidig har Norge hatt en uttalt strategi om å holde nordområdene interessante, både for NATO og for EU, for å redusere faren for å bli stående “alene” mot en eventuell russisk agresjon (Græger 2009: 161).

1.2.2 Tidligere forskning på småstaters sikkerhetspolitiske adferd

En hovedtendens innen tidligere forskning på småstaters sikkerhetspolitiske agering, er at EUs sikkerhetspolitiske rammeverk fremheves som en mulighet for europeiske småstater. Dermed tilbyr denne litteraturen forklaringer på at Norge, som en europeisk småstat, tilpasser seg EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk.

Anders Wivel, Alyson J. K. Bailes og Clive Archer definerer en småstat som “den svakere parten i et asymmetrisk forhold, som ikke er i stand til å endre forholdets natur eller funksjon på egenhånd” (Wivel, Bailes, & Archer 2014: 9). Dette flytter fokuset fra spesifikke teorier om internasjonale relasjoner og relative kapasiteter, og ser i stedet nærmere på karakteristiske sikkerhetspolitiske behov som småstater har. Videre følger at en stat kan være liten i én relasjon, men stor i en annen. Både den økte globaliseringen og den økende gjensidige avhengigheten mellom stater har endret bruken av militære instrumenter og ført til økt betydning av institusjonelle kapasiteter (Wivel et al. 2014).

Nye sikkerhetspolitiske utfordringer fører til behov for nye sikkerhetspolitiske rammeverk. I utformingen av EUs sikkerhetspolitiske rammeverk har et bredt spekter av virkemidler vært sentralt (Bailes 2008: 118). Robert Kagan hevder at Europas militære svakhet har ført til en aversjon mot bruk av militær makt og at den moderne europeiske strategien er basert på kvaliteter som forhandling, diplomati, handelsforbindelser og internasjonal lov, fremfor bruk av tvang. EU betegnes derfor som en “soft power”⁷, mens USA gjerne betegnes som en “hard power” grunnet større vilje til å benytte militære kapasiteter, eksempelvis i kampen mot terror og såkalte “rogue states”⁸(Kagan 2002).

Ifølge Alyson J. K Bailes, Jean-Marc Rickli og Baldur Thorhallsson tilbyr EU europeiske småstater et sikkerhetspolitisk rammeverk som sammenfaller med småstaters behov og adferd. EUs økonomiske og politiske kapasiteter skaper et sikkerhetspolitisk fellesskap som ivaretar europeiske småstaters interesser og verdier. Bailes et al. hevder at ingen annen sikkerhetspolitisk konstellasjon kan tilby et lignende rammeverk (Bailes, Rickli, & Thorhallsson 2014: 39).

1.3 Struktur og sentrale funn

Opgaven består av fem kapitler. Kapittel 2 gjør rede for den metodiske tilnærmingen. Kapittelet er særlig fokusert mot hvordan man kan studere sikkerhetspolitikk, gitt dette politikkområdets normer og regler for gradert informasjon og hemmelighold. Videre redegjør dette kapittelet for utvalget og avgrensningen av oppgavens kildemateriale, samt hvordan funnene fra analysen er kategorisert.

Kapittel 3 og 4 presenterer funnene fra min analyse av oppgavens kildemateriale. Disse kapitlene utgjør dermed det empiriske grunnlaget for diskusjon av oppgavens problemstilling. Kapittel 3 analyserer pressens dekning av EUs betydning i norsk sikkerhetspolitikk. Kapittelet viser at det har skjedd underordnede endringer med hensyn til fremstillingen av EUs rolle.

⁷ “Soft power” er et begrep i teoretiske tilnærminger til internasjonale relasjoner, og ble utviklet av Joseph Nye på 1970-tallet. Begrepet beskriver hvordan “mykere” maktmidler som diplomati, samarbeid og felles verdier kan benyttes for å påvirke i ønsket retning. I motsatt ende beskriver “hard power” bruk av militære kapasiteter og tvang som “hardere” maktmidler som benyttes for å oppnå en ønsket adferd (Kagan 2002).

⁸ “Rogue states” er et begrep som brukes om stater som antas å være en trussel mot den internasjonale freden. Etter 11. september og krigen mot terror, har USA brukt begrepet om stater som ikke følger USAs anmodninger. Eksempler på stater som USA betegner som “rogue” er Irak, Iran og Nord-Korea (Kagan 2002). “Rogue states” kan også sies å være et tilskudd til begrepet “failed states”. Etter den kalde krigen ble det ansett som et internasjonalt ansvar å forhindre at stater som var i ferd med å kollapse, utgjorde en trussel mot det internasjonale samfunnet (Bilgin & Morton 2004).

Kapittelet demonstrer også at omtalen av EU og norsk sikkerhetspolitikk har vært relativt beskjeden.

Kapittel 4 analyserer den parlamentariske debatten, med fokus på EUs rolle i norsk sikkerhetspolitikk. Kapittelet viser at fremstillingen av EUs betydning har endret seg gjennom fire ulike perioder, uten at dette rokker ved NATOs rolle i norsk sikkerhetspolitikk. Avslutningsvis presenteres mulige forklaringer på de endringene som analysen av den parlamentariske debatten demonstrerer.

I kapittel 5 presenteres oppgavens konklusjon. Deretter diskuteres hovedfunnet fra min empiriske analyse opp mot tidligere forskning på norsk sikkerhetspolitikk og litteraturen om småstaters sikkerhetspolitiske agering. Videre drøftes de identifiserte endringene av EUs betydning i norsk sikkerhetspolitikk. Kapittelet tilbyr også forklaringer på den begrensede debatten om EU og norsk sikkerhetspolitikk.

Kapittel 2: Hvordan studere sikkerhetspolitikk?

Formålet med denne oppgaven er å undersøke hvorvidt fremstillingen av EUs betydning i norsk sikkerhetspolitikk har endret seg i perioden 1999-2015, og om en eventuell endring bekrefter at EU har blitt viktigere enn NATO.

I dette kapitlet presenterer jeg oppgavens metodiske rammeverk. Kapitlet diskuterer også mulige styrker og svakheter med operasjonaliseringen av oppgavens problemstilling. Den siste delen gjør rede for oppgavens kildemateriale, og for hvordan jeg har kategorisert funnene fra analysen.

2.1 Min tilnærming

Denne oppgaven er en empirisk drevet oppgave, og ikke en oppgave som søker å utvikle eller teste teori. Ben Rosamond hevder at all forskning er påvirket av teoretiske perspektiver. Samtidig påpeker han at teori ikke nødvendigvis er en helhetlig forklaringsmodell. Det som er skrevet om et fenomen eller om en observasjon er likevel forankret i en antagelse eller en forventning om hvordan verden fungerer. For å forklare en empirisk observasjon, er det nødvendig med et rammeverk å vurdere funnene i (Rosamond 2000: 4, 5).

Min empiriske undersøkelse av norsk sikkerhetspolitikk bygger på, og forholder seg aktivt til de to typene litteratur som ble gjort rede for i det innledende kapitlet. Teori brukes altså her i betydningen rammeverk, bestående av to ulike retninger innen tidligere forskning, som mine empiriske funn vil drøftes i lys av.

For å besvare min problemstilling, trengte jeg tilgang til kilder som omtaler norsk sikkerhetspolitikk. Slike data kunne innhentes gjennom intervju eller gjennom analyse av relevante dokumenter. Tradisjonelt er sikkerhetspolitikk et felt hvor mye informasjon er gradert og unndratt offentlig innsyn. Den utvidete utenriks- og forsvarskomiteen (DUUFK) behandler "viktige spørsmål vedrørende utenrikspolitikk, handelspolitikk, sikkerhetspolitikk og beredskap". Referatene fra disse møtene blir ikke tilgjengelig før etter 30 år, og medlemmene av komiteen undertegner en taushetserklæring (Sjursen 2014:177). Et sentralt spørsmål i denne oppgaven har derfor vært: hvordan kan man studere sikkerhetspolitikk? Min tilnærming har vært å analysere allment tilgjengelige tekstdata fra to ulike kildegrunnlag, henholdsvis pressens dekning og den parlamentariske debatten. Denne datatrianguleringen har vært et hensiktsmessig metodisk grep fordi det har gjort det mulig å analysere hvorvidt de to ulike kildene nyanserer hverandre, og videre om de avkrefter eller understøtter påstanden om at EU definerer norsk sikkerhetspolitikk.

Kildematerialet til analysen av pressens dekning og den parlamentariske debatten er hentet fra perioden 1999-2015. Mitt ønske om å identifisere en eventuell endring i norsk sikkerhetspolitikk over tid, gjorde det nødvendig å analysere kildemateriale fra en lengre tidsperiode. Siden de formelle vedtakene om å styrke EUs felles utenriks- sikkerhets- og forsvarspolitik ble fattet på EU-toppmøtet i Helsingfors i desember 1999 (Regjeringen 2000), var dette et naturlig startpunkt. Analysen er trukket frem til Helgesen gikk av som europaminister i slutten av desember 2015⁹ (Regjeringen 2016).

Det var særlig hensynet til dokumenters tilhørighet i tid og rom som førte til at jeg valgte dokumenter som datagrunnlag. For å undersøke om EU hadde blitt viktigere enn NATO i den aktuelle perioden, var jeg avhengig av å kunne etterfølge og sammenligne informasjon fra ulike tidsrom. En fordel med dokumentanalyse, for eksempel sammenlignet med intervju, er at dokumenter ikke endres med tiden, slik minnet til mennesker kan gjøre. Ved å analysere allerede eksisterende dokumenter, fikk jeg tilgang til informasjon om saksforhold som allerede var nedtegnet på bestemte tider og steder, og med ulike formål (Tjora 2012: 162). En annen fordel med dokumentanalyse er at offentlige dokumenter er tilgjengelige på internett, samt at denne tilnærmingen ikke medfører etiske utfordringer.

Intervjuer kunne imidlertid gi meg informasjon om underliggende forklaringer på en eventuell endring i norsk sikkerhetspolitikk, og dermed bidratt ytterligere til å forklare hvorfor en eventuell endring i forholdet mellom NATO og EU har funnet sted. Denne typen innsikt ville vært avhengig av informanter med mulighet til å dele informasjon. Dette anså jeg som en utfordring, spesielt med tanke på de normer og regler om gradert informasjon og taushetsplikt som gjelder innen sikkerhetspolitikk. Samtidig gir også dokumentanalyse innsikt i hvordan en spesifikk aktør velger å presentere et spesifikt tema under gitte omstendigheter (Rye 2013: 12). Gjennom å analysere dokumenter i lys av konteksten for publiseringen, fikk jeg mulighet til å antyde årsaker eller motiver bak fremstillingen av EUs betydning i norsk sikkerhetspolitikk.

Ved å velge dokumentanalyse var jeg ikke avhengig av å forflytte meg geografisk, eller å få avtalt møter med informanter. Jeg kunne derfor begynne arbeidet med å innhente analyse materialet med det samme. Gitt oppgavens målsetning, gir en dokumentanalyse, etter min mening, et like godt grunnlag for å belyse den aktuelle problemstillingen. Denne oppgaven

⁹ Tidligere europaminister Vidar Helgesen var statsråd og stabssjef ved Statsministerens kontor, med ansvar for samordning av EØS-saker og Norges forhold til i EU i Utenriksdepartementet i perioden 16.10.2013-16.12.2015 (Regjeringen 2016).

er derfor en dokumentstudie basert på "dokumenter som er produsert for et annet formål enn forskning" (Tjora 2012: 162).

2.1.1 Innholdsanalyse

Det er flere ulike måter å studere dokumenter og tekst på. Motivasjonen for å undersøke tekst kan spores tilbake til den såkalte "lingvistiske vendingen" på begynnelsen av 1900-tallet (Foucault 1989). Dette paradigmeskiftet satte fokus på tekst som den primære ingrediensen i virkelighetskonstruering, noe som gjør det meningsfullt å studere innholdet i tekstdata (Tjora 2012: 165). Det lingvistiske perspektivet førte også til bevissthet rundt begrensningene med historiske tekster. Tidligere hadde det vært vanlig at historikere konstruerte lange perioder preget av kontinuitet. I dag er formålet å undersøke hvorvidt det kan spores endringer, brudd og trender gjennom å se på innholdet i teksten (Foucault 1989: 9). Med mitt mål om å undersøke hvorvidt det har forekommet endringer i norsk sikkerhetspolitikk i perioden 1999-2015, anså jeg innholdsanalyse som en hensiktsmessig operasjonalisering av oppgavens problemstilling.

Innholdsanalyse kan gjøres både kvantitativt og kvalitativt. Forskjellen mellom de to tilnærmingene ligger i hva tekstdataene antyder. Kvantitativ innholdsanalyse er en metode som ser på hva teksten eksplisitt handler om og egner seg slik til å studere utvikling over tid (Denscombe 2014: 280). Utgangspunktet for min analyse var å etablere oversikt over utviklingen av EUs betydning i norsk sikkerhetspolitikk slik denne ble presentert av henholdsvis presse og parlamentarikere. Jeg startet med en kvantitativ innholdsanalyse av pressens dekning i perioden 1999-2015. Denne tilnærmingen ga meg mulighet til å identifisere eventuelle brudd eller endringer i omfanget av offentlig oppmerksomhet og debatt. For å få et sammenligningsgrunnlag, så jeg på frekvensen av oppslag både om EU og NATO. Dette ga meg en første pekepinn på hvilken av de to aktørene som ble viet mest oppmerksomhet i den aktuelle perioden, og var derfor én indikator på hvilken av de to aktørene som har vært viktigst i norsk sikkerhetspolitikk.

En svakhet med kvantitativ innholdsanalyse er at den kan overse eller utelate konteksten ordene er skrevet i (Denscombe 2014: 283). Derfor fortsatte jeg med en kvalitativ innholdsanalyse av tekstdataene fra pressens dekning. Kvalitativ innholdsanalyse gjør det mulig å forklare hva tekstdataene indikerer, og er en metode som legger vekt på å finne "den underliggende meningen i en tekst" (Denscombe 2014: 284). Denne tilnærmingen gjorde det mulig å gå nærmere inn i argumentasjonen bak fremstillingen av EUs betydning, og slik undersøke hvorvidt EU har blitt viktigere enn NATO.

En utfordring med denne tilnærmingen er å fange opp den underforståtte betydningen i teksten, fordi den kan bygge på noe som er sagt tidligere, eller som vil bli sagt for å følge opp (Denscombe 2014: 284). Mitt aktive valg om å inkludere en lengere tidsperiode (1999-2015) vil forhåpentligvis gjøre det mulig å fange opp endringer over tid, og dermed demme opp for den nevnte utfordringen.

Tidligere forskning har hevdet at saker om EU generelt får lite oppmerksomhet i medias dekning (Slaatta 2011). Jeg så det derfor som hensiktsmessig å inkludere kildemateriale fra den parlamentariske debatten. Tekstdata fra den parlamentariske debatten, ga innsikt i hvilke hensyn norske myndigheter har tatt i utformingen av norsk sikkerhetspolitikk. Kvalitativ innholdsanalyse av dette kildematerialet gjorde det mulig å identifisere eventuelle endringer i norske myndigheters fremstilling av EUs betydning.

Tekstdataene fra pressens dekning og fra den parlamentariske debatten ga meg til sammen et større overblikk over utviklingen i norsk sikkerhetspolitikk. Datatrianguleringen ga derfor et bredere grunnlag for å forklare EUs betydning.

2.2 Utvalg og avgrensning av kildematerialet

Datamaterialet fra pressens dekning ble generert gjennom den digitale søkemotoren ATEKST/Retriever. Gjennom å søke i norske avisers arkiver, fikk jeg oversikt over frekvensen av medieoppslag om EU og norsk sikkerhetspolitikk i den aktuelle perioden.

En utfordring og potensiell svakhet med det utvalget som er gjort fra pressens dekning, er de valgte søkeordkombinasjonene "norsk sikkerhetspolitikk" + EU og "norsk sikkerhetspolitikk" + NATO. Ved å sette "norsk sikkerhetspolitikk" i anførselstegn, fikk jeg kun treff i de artiklene hvor disse ordene sto etter hverandre. Dermed er det en fare for at artikler som diskuterte norsk sikkerhetspolitikk uten at denne eksakte frasen ble benyttet, ble utelatt fra analysens kildegrunnlag. Jeg så det likevel som hensiktsmessig å gjøre en slik avgrensning fordi treff hvor "norsk " og "sikkerhetspolitikk" var nevnt i samme artikkel, uten at det var tema for diskursen, ble utelatt.¹⁰

Til den kvalitative innholdsanalysen trengte jeg et overkommelig kildegrunnlag, gitt tidsbegrensningen og oppgavens omfang. Jeg startet med å analysere artiklene i Aftenposten av flere grunner. For det første ga mine søk flest treff i Aftenposten. For det andre er Aftenposten

¹⁰ For eksempel ga søk med ordene norsk sikkerhetspolitikk + EU 2335 treff. En kjapp gjennomgang av tilfeldige artikler viste at temaet for mange av artiklene ikke var norsk sikkerhetspolitikk.

Norges største riksdekkende abonnementsavis. Opplagstallet for 2015 var 172 029 (Medienorge 2016). Ikke minst viste Tore Slaattas analyser fra 2011 at Aftenposten var den norske avisa med størst dekning av Norges forhold til EU (Slaatta 2011).

For å utvide analysen og inkludere kildemateriale som jeg antok hadde en mer normativ tilnærming til norsk sikkerhetspolitikk inkluderte jeg artikler fra Klassekampen i analysen. Klassekampen betegner seg selv som "venstresidas dagsavis". Venstresida, spesielt Sosialistisk Venstreparti og Rødt har vært kritisk til Norges NATO-medlemskap. Samtidig har begge disse partiene vært imot norsk EU-medlemskap, og ønsket at Norge hadde hatt en mer selvstendig rolle i internasjonal sikkerhetspolitikk (Narud, Hveem, & Høyland 2010). Jeg forventet derfor å finne andre perspektiver i Klassekampens dekning av norsk sikkerhetspolitikk og EU, sammenlignet med artiklene i Aftenposten.

Analysen av den parlamentariske debatten er basert på "Utenriksministerens politiske redegjørelser" fra 1999 til 2015 og "Halvårlige redegjørelser om viktige EU- og EØS-saker for Stortinget" fra 2007 til 2015¹¹. Det var flere grunner til at jeg valgte disse kildene. For det første ga utenriksministerens- og europaministerens halvårlige redegjørelser for Stortinget en pekepinn på hvordan Utenriksdepartementet og Regjeringen vurderte den sikkerhetspolitiske situasjonen (Sjursen 2014). Videre var dette kilder som kunne etterfølges over tid, noe som gjorde det mulig å identifisere en eventuell endring i fremstillingen av EUs betydning (Rye 2013: 161). Ikke minst tok den utenrikspolitiske redegjørelsen også høyde for hele det sikkerhetspolitiske bildet. Dette medførte at også NATO og FN ble diskutert, og jeg anså det som hensiktsmessig å se på hvordan disse to aktørene, som tradisjonelt har vært grunnpilarene i norsk sikkerhetspolitikk, ble omtalt, diskutert og fremstilt sammenlignet med EU.

2.2.1 Kategorisering

For å undersøke hvorvidt innholdet i kildematerialet understøttet at EU har blitt viktigere enn NATO, valgte jeg å kategorisere funnene mine i to overordnede kategorier, basert på to ulike fremstillinger av EU:

- EU som en trussel
- EU som en mulighet

¹¹ Fra 2007 ble det holdt halvårlige redegjørelser om viktige EU- og EØS-saker for Stortinget. Disse ble holdt etter anmodning fra St. meld 114 (2006-2007), om at Stortinget må få mulighet til åpen debatt om større prinsipielle EU/EØS-saker (Støre 2007). Siden Erna Solbergs regjering fra 2013 innsatte en egen europaminister, har oppgaven med de halvårlige redegjørelsene tilfalt denne ministerposten (Regjeringen 2015b).

Bakgrunnen for antagelsene om fremstillingen av EU, er basert på tidligere forskning. Sjursen viste til at Norge fra opprettelsen av FUSP, av flere grunner var skeptisk og så på EU som en trussel. Hun hevdet at det skyldtes frykt for at EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk kunne true det transatlantiske forholdet, men også frykt for at Norge kunne bli marginalisert og at det norske handlerommet kunne bli redusert som et resultat av "utenforskapet" (Sjursen 2008). Derav kategorien "EU som en trussel".

Tidligere forskning på småstaters sikkerhetspolitiske agering viste til at europeiske småstater ser EUs sikkerhetspolitiske rammeverk som en mulighet – grunnet unionens økonomiske og politiske kapasiteter (Bailes et al. 2014; Wivel et al. 2014). Derav kategorien "EU som en mulighet".

Kapittel 3: Pressens dekning av norsk sikkerhetspolitikk

Offentlig debatt om EUs rolle i norsk politikk generelt, og i norsk sikkerhetspolitikk spesielt, påvirkes av tilgangen på informasjon. I den politiske journalistikken er journalisters tilgang til informasjon bestemt av lover og rutiner for hemmelighold i forbindelse med lukkede forhandlinger og politiske beslutningsprosesser. I tillegg kan personer som byråkrater, eksperter eller politikere være både kilder og portvoktere. Pressens dekning av en sak konstrueres i møte mellom tilgang på kilder og fortolkning av virkeligheten. Dette gir seg utslag i rutiner og stabilitet, som over tid nedfeller seg i det journalistiske feltet. Slaatta hevder at saker om EU/EØS er å regne som et spesialfelt, hvor også hensyn som hvorvidt man definerer seg som innenfor eller utenfor, samt hvordan man definerer nasjonale interesser påvirker hvordan Norges tilknytning til EU presenteres (Slaatta 2011: 6).

Dette kapitlet presenterer resultatene fra min analyse av den offentlige debatten om norsk sikkerhetspolitikk. Spørsmålet som undersøkes er hvorvidt medias dekning av norsk sikkerhetspolitikk understøtter Helgesens påstand om at EU definerer norsk sikkerhetspolitikk.

Analysen vitner om at pressens dekning av EUs betydning i norsk sikkerhetspolitikk har vært begrenset. Samtidig understøtter ikke analysen at EU har blitt viktigere enn NATO i perioden som her er undersøkt. Likevel avdekker analysen to ulike posisjoner med hensyn til fremstillingen av EUs betydning i norsk sikkerhetspolitikk. På den ene siden har EU blitt fremstilt som en *trussel*, med argumenter om at norsk sikkerhetspolitikk kan bli marginalisert, men også at utviklingen i EU kan utfordre strukturene i det transatlantiske forholdet. På den andre siden har EU blitt fremstilt som en *mulighet*, både på grunn av unionens politiske og økonomiske virkemidler og grunnet sammenfallende verdier med det som ligger til grunn for norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk.

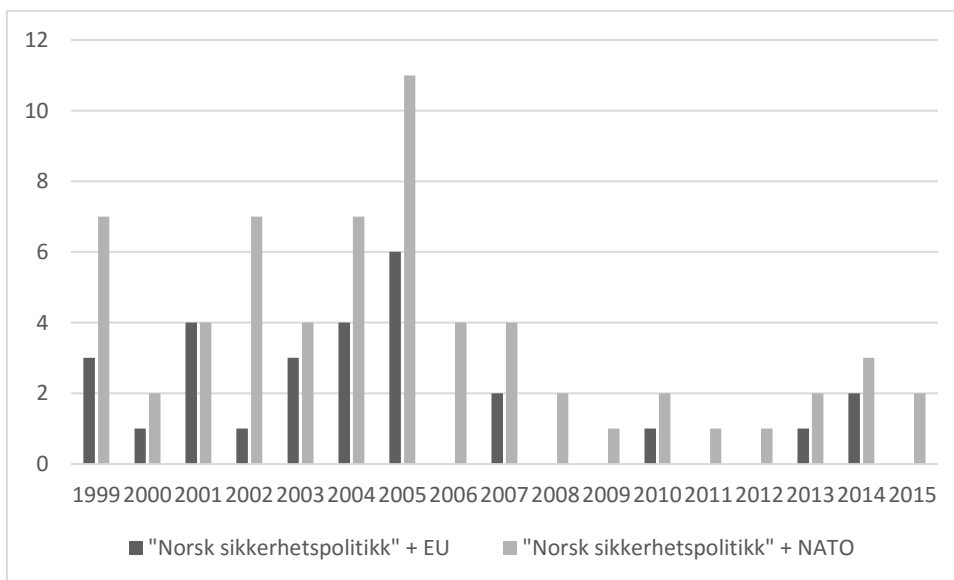
Kapitlet er inndelt i tre underkapitler. I første underkapittel sammenlignes omfanget av dekning om EU med omfanget av dekning om NATO. Det andre underkapitlet er viet den kvalitative innholdsanalysen av Aftenpostens dekning. Kapitlet er kronologisk og tematisk organisert, basert på overordnede særtrekk i tre ulike perioder. Det siste underkapitlet presenterer en analyse av Klassekampens dekning av norsk sikkerhetspolitikk.

3.1 EU versus NATO

I norske avisers dekning av den sikkerhetspolitiske debatten i perioden 1999-2015, fikk EU relativt lite oppmerksomhet sammenlignet med NATO. Søkene "norsk sikkerhetspolitikk" + EU og "norsk sikkerhetspolitikk" + NATO, ga henholdsvis 357 og 1103 treff. I perioden sett under ett, ble NATO omtalt over tre ganger så ofte som EU.

Aftenposten var den norske avisa som hadde størst dekning av saker om norsk sikkerhetspolitikk og EU i perioden 1999-2015. Sammenlignet med NATO, var likevel omtalen av EU i Aftenpostens artikler begrenset. Figur 1 illustrerer antall treff på søkeordkombinasjonene "norsk sikkerhetspolitikk" + EU og "norsk sikkerhetspolitikk" + NATO i den elektroniske avisdatabasen ATEKST/Retriever.

Figur 1: EU versus NATO i Aftenpostens artikler i perioden 1999-2015

Kilde: ATEKST/Retriever

Figur 1 illustrerer at det hvert år, unntatt i 2001, var flere artikler om NATO enn om EU. I 2001 figureerte EU og NATO i like mange artikler. Som figur 1 illustrerer, var det i tiårsperioden 2005-2015 langt færre artikler om norsk sikkerhetspolitikk generelt, og om EU spesielt. I seks av årene i denne perioden (2006, 2008, 2009, 2011, 2012, 2015) ble ikke EU omtalt i noen av Aftenpostens artikler om norsk sikkerhetspolitikk. NATO ble imidlertid noe hyppigere omtalt i samme periode. Denne analysen av omfanget av Aftenpostens dekning vitner dermed om at det ikke har skjedd endringer som understøtter at EUs betydning i norsk sikkerhetspolitikk har blitt større enn NATO.

3.2 Aftenpostens dekning av EUs betydning i norsk sikkerhetspolitikk

Aftenpostens dekning av norsk sikkerhetspolitikk og EU var i perioden 1999-2015 preget av tre ulike fremstillinger av EUs betydning. Perioden 1999- 2005 var preget av to motsatte posisjoner. På den ene siden var argumentasjonen preget av at EU var en trussel mot norsk sikkerhetspolitikk. Perioden 2003-2005 var samtidig preget av argumenter som fremstilte EU som en mulighet. Analysen av perioden 2005-2015 vitner om at både EU og NATO ble fremstilt som en potensiell utfordring.

3.2.1 1999-2005: EU som en trussel

Tre ulike sikkerhetspolitiske tema preget diskursene hvor EU ble fremstilt som en trussel for norsk sikkerhetspolitikk i perioden 1999-2005. Det første temaet var konsekvensene av at EU ble tildelt nye roller. Det andre temaet var omstruktureringen av forsvaret, mens det tredje temaet omhandlet i hvilken grad Russland var en betingelse for utformingen av norsk sikkerhetspolitikk.

Aftenpostens dekning av den nye rollefordelingen var preget av frykt for marginalisering. Vestunionens¹² oppgaver hadde fra 1949 vært underlagt NATO. Fra 1999 ble de fleste av unionens aktiviteter faset ut og overført til EU (Howorth 2014: 4). Samtidig ble det på NATO-toppmøte i Washington 23-25. april 1999 åpnet for EU-ledede operasjoner utenfor NATO-området. Som ikke-medlem av EU, fryktet norske myndigheter at dette kunne svekke Norges innflytelse i den transatlantiske forsvarsalliansen (Sjursen 2008).

Forsvarsminister Eldbjørg Løwer påpekte i 1999 at det var viktig at Norge arbeidet for å opprettholde sin posisjon i NATO, innenfor den nye rammen (Andreassen 1999). Også Høyres (H) leder, Jan Petersen og Arbeiderpartiets forsvarspolitiske talsmann, Bjørn Tore Godal, mente at norsk sikkerhetspolitikk ble svekket av utviklingen, til tross for at avtalen om gjensidig forsvar ikke ble berørt av den nye rolledelingen. Samtidig hevdet Petersen i 1999 at det var risikabelt å stå utenfor utviklingen i EU: "selv «nei-regjeringen» må nå se hvor høy pris vi betaler for "utenforskapet" (Kluge 1999). Argumentet til Petersen var at han mente at EU ville overta stadig mer av det sikkerhetspolitiske ansvaret i Europa (Kluge 1999).

I kjølevannet av omstruktureringen i forsvaret på begynnelsen av 2000-tallet, bar Aftenpostens dekning preg av at NATO var den sentrale aktøren i norsk sikkerhetspolitikk. Den nye organiseringen i Forsvaret var et svar på det endrede sikkerhetspolitiske klimaet etter den kalde

¹² Vestunionen, fra 1954 den Vesteuropiske union (VEU), ble overtatt av EU med Lisboa-traktaten av 2009. VEU som organisasjon ble nedlagt i 2011 (Howorth 2014: 4).

krigen. Major i Luftforsvaret, John Reiersølmoen, mente i 2001 at den norske forsvarsdebatten underkommuniserte hvorfor forankringen i NATO var så sentral: "Norge er en liten nasjon som ikke kan stå alene. I overskuelig fremtid vil derfor NATO være bærebjelken i norsk sikkerhetspolitikk" (Reiersølmoen 2001).

Analysen vitnet samtidig om at EUs kapasiteter – med hensyn til virkemidler og verdier, hadde betydning for norsk sikkerhetspolitikk. Reiersølmoen mente at norsk innflytelse på viktige sikkerhetspolitiske spørsmål i EU var et sentralt poeng i debatten om den fremtidige forsvarsstrukturen. Han hevdet at EUs militære behov var sammenfallende med NATOs behov, og at dersom Norge skaffet seg etterspurte kapasiteter, ville Norge bli en mer interessant samarbeidspartner for EU, og dermed få bedre mulighet til å påvirke utviklingen. Dette var, ifølge Reiersølmoen, viktig grunnet EUs betydning for internasjonal rett og politisk støtte (Reiersølmoen 2001).

På den andre siden avslørte analysen argumenter som pekte i retning av at Norge allerede var marginalisert. Professor ved forsvarets forskningsinstitutt, Kjell Inge Bjerga, og historiker Knut Amund Surlien, mente i 2001 at EU og NATOs endrede prioriteringer med såkalte "out of area-operasjoner" kunne overskygge nasjonale interesser (Bjerga & Surlien 2001). Tidligere forsvarstopp Jacob Børresen mente i 2002 at utenfor EU, og med et svekket NATO, ble Norges forhold til stormaktene Russland og USA i økende grad bilateralisert. Ifølge Børresen, svekket dette norsk handlefrihet. Han mente derfor at sikkerhetspolitikk kunne komme til "å seile opp som et ytterligere argument for at EU-spørsmålet snarest bør opp på dagsordenen i norsk politikk" (Børresen 2002).

Aftenpostens dekning av Stortingsproposisjon nr. 42 (2003-2004) bar preg av at forholdet til Russland var en viktig betingelse i utformingen av norsk sikkerhetspolitikk. Denne proposisjonen omhandlet den videre moderniseringen av forsvaret (Regjeringen 2004b). Sikkerhetspolitisk rådgiver ved Institutt for strategiske studier, Øystein Steiro, kritiserte i 2004 forsvarsreformen for å i for stor grad være basert på amerikansk utenrikspolitikk, og dermed NATOs politikk, på bekostning av "våre spesielle nasjonale interesser" (Steiro 2004). Han mente også at det var oppsiktsvekkende at den nye proposisjonen ikke lenger betraktet Russland som en potensiell trussel mot norsk territorium (Steiro 2004).

Statssekretær i forsvarsdepartementet, Bård Glad Pedersen, svarte på kritikken samme år og viste til at forholdet til Russland fortsatt var en sentral rammefaktor for utformingen av norsk sikkerhets- og forsvarspolitikk. Ifølge Pedersen, var forholdet til Russland grunnen til at norske

myndigheter fremhevet behovet for solid forankring i NATO. Han påpekte også at Regjeringens syn på forholdet til Russland, var i samsvar med den politikken som var lagt til grunn i EU, NATO og USA. Pedersen hevdet at til tross for at den militære trusselen var borte, kunne man ikke utelukke interessekonflikter på spesifikke saksfelt (Pedersen 2004).

Analysen vitner på den ene siden om at NATOs militære kapasiteter ble ansett som essensielle i utformingen av norsk sikkerhetspolitikk. Tidligere utenriksredaktør i Aftenposten Nils Morten Udgaard understreket imidlertid i 2005 at det var av stor betydning for norske interesser at "NATO og EU finner frem til militære samarbeidsformer" (Udgaard 2005).

3.2.2 2003-2005: EU som en mulighet

Tre ulike sikkerhetspolitiske tema preget diskursene hvor EU ble fremstilt som en mulighet i perioden 2003-2005. Det ene temaet var krigen i Irak. Den andre diskusjonen omhandlet USA og EUs ulike tilnærming til sikkerhetspolitikk. Det tredje temaet som preget artiklene fra denne perioden, var betydningen av ulike sikkerhetspolitiske virkemidler.

I Aftenpostens dekning av Irak-krigen, ble EU fremstilt som et nytt sikkerhetspolitisk alternativ til USA og NATO. Uenigheten mellom USA og Storbritannia på den ene siden, og flere sentrale EU-land, samt Norge, på den andre siden, skapte spenninger innad i alliansen. Både Frankrike og Tyskland var imot den amerikanske innovasjonen i Irak. Også Russland valgte å følge FN og Blix-rapporten¹³ som ville ha forlengede inspeksjoner (Græger 2005b).

Professor i internasjonalpolitikk ved Universitet i Oslo, Janne Haaland Matlary, hevdet i 2003 at USAs sikkerhetspolitiske adferd i Irak endret EUs betydning for norsk sikkerhetspolitikk. Hun mente at Norges valg om å følge de europeiske landene, fremfor USA, var en endring i norsk sikkerhetspolitikk. Matlary ga Helgesens påstand noe støtte gjennom å peke på at konsekvensene av dette ville være at Norge på sikt hadde valgt EU (Matlary 2003).

Også Aftenpostens utenriksmedarbeider Halvor Tjønn mente i 2003 at krigen i Irak hadde endret betingelsene for norsk sikkerhetspolitikk. Analysen vitner om at EUs politiske og økonomiske virkemidler ble fremstilt som et alternativ til NATOs militære kapasiteter. Tjønn hevdet at Irak-krigen demonstrerte en permanent krise i NATO som stilte småstaten Norge overfor avgjørende sikkerhetspolitiske veivalg. Han viste til et notat fra Utenrikskomiteen hvor

¹³ Rapporten fra sjefen for FNs våpeninspektører, Hans Blix, ble lagt frem i slutten av januar 2003. Rapporten konkluderte med at inspektørene så langt ikke hadde funnet spor av masseødeleggelsesvåpen i Irak, men også at Saddam Hussein, presidenten i Irak, fremdeles skulte mange hemmeligheter. USA, med støtte fra Storbritannia, gikk likevel til krig mot Irak, uten støtte fra FNs sikkerhetsråd. Den USA-ledede invasjonen av Irak varte fra 20. mars-1. mai 2003 (Græger 2005b).

UD-diplomat Sverre Jervell hevdet at Tyskland ville bli en europeisk sikkerhetspolitisk makt, med hensyn til politiske virkemidler. Jervell mente i 2003 at politisk støtte ville bli viktigere enn militær ryggdekning, og at Tysklands politiske kapasiteter "innenfor en ramme av norsk EU-medlemskap", kunne erstatte NATO (Tjønn 2003). Tjønn påpekte imidlertid at utspillet hadde høstet delte reaksjoner, men at det ikke var å komme bort i fra at det han betegnet som krisen i NATO, ikke ville gå over (Tjønn 2003).

Artiklene fra 2004 var preget av USA og Europas ulike tilnærming til sikkerhetspolitikk. Under George W. Bush, som var amerikansk president i perioden 2001-2009, dominerte krigen mot terror USAs sikkerhetspolitikk. Samtidig som USA satset på militære kapasiteter, var det mykere virkemidler som var i fokus blant de europeiske statene (Græger 2005b).

USAs tidligere NATO-ambassadør, Robert Hunter, uttalte i 2004 at politiske virkemidler ble stadig viktigere i sikkerhetspolitikken. Dermed fremholdt Matlary at EUs betydning var stigende fordi unionen allerede hadde politiske virkemiddel, og at "det EU mangler -militær slagkraft- bygges nå opp" (Matlary 2004a).

Analysen vitner om at Matlary på den ene siden pekte i samme retning som Helgesen gjennom å vise til betydningen av EUs sikkerhetspolitiske virkemidler. Hun påpekte imidlertid at Norges "utenforskap" var utfordrende: "Mens EU allerede er en «klubb» innen NATO, og utvikler en «strategisk kultur» i Brussel, er Norge utenfor" (Matlary 2004b).

Omtalen av sikkerhetspolitiske virkemidler var i Aftenpostens dekning preget av to ulike posisjoner med hensyn til EUs betydning. Børresen hevdet i 2005 at Norges geo-strategiske plassering, og rolle som energileverandør i spenningsfeltet mellom stormaktene, gjorde militærmakt til et sentralt virkemiddel i norsk sikkerhetspolitikk. Han påpekte videre at det bare var "innenfor EU at militærmakt tilsynelatende ikke har betydning". Samtidig kritiserte Børresen professor Matlary for å tro at "Norge allerede er omfattet av EUs postmoderne paradigme, hvor militærmakt som instrument er avskaffet" (Børresen 2005). Matlary hevdet på sin side at det var på tide med en sikkerhetspolitisk debatt fordi "EU har blitt en sikkerhetspolitisk aktør, og Norge er ikke med" (Matlary 2005).

For å oppsummere, avslørte analysen at stemmer som Matlary og Tjønn i perioden 2003-2005 betraktet EU som et mulig alternativ til NATO. Samtidig vitnet analysen om at disse stemmene var i mindretall. Ikke minst demonstrerte de kvantitative innholdsanalysene at omtalen av EU ikke har økt på bekostning av NATO. EUs økende betydning synes dermed å

være underordnet og ikke nok til å støtte opp om Helgesens påstand om at EU definerer norsk sikkerhetspolitikk.

3.2.3 Perioden 2005-2015: utfordringer i norsk sikkerhetspolitikk

Analysen av perioden 2005-2015¹⁴ vitnet om at både forholdet til EU og NATO ble ansett som en potensiell utfordring for norsk sikkerhetspolitikk. Samtidig hevdet Matlary i 2007 at "utenforskapet" i EU la føringer for hvordan Norge burde forholde seg til NATO. I følge henne, var aktiv deltagelse i alliansen viktig på grunn av Norges ikke-medlemskap i EU. Hun hevdet at i det hun kalte "nye NATO", handlet det ikke lenger om avskrekking, men om å komme terroristene i forkjøpet gjennom å angripe såkalte "failed states".¹⁵ I følge Matlary, medførte dette at NATO hadde blitt en koalisjon for de som "kan og vil militært". Gitt Norges "spesielle interesser", mente Matlary at Norge ikke hadde råd til å innta en passiv rolle i alliansen (Matlary 2007).

Aftenpostens omtale av Norges forhold til Russland var i denne perioden preget av usikkerhet om de russiske ambisjonene i nordområdene. Aftenpostens utenriksredaktør Kjell Dragnes påpekte i 2007 at den russiske flaggplantingen på Nordpolen, de russiske flyvningene med bombefly og at Russland var en upålitelig energileverandør, førte til oppmerksomhet til nordområdene. Dette var ifølge Dragnes ikke bare var positivt. Han mente at utenfor EU, og med endringene i NATO, kunne det by på utfordringer å ivareta norske interesser i nordområdene. Dragnes tok derfor til orde for debatt om hvilken strategi som i størst grad passet småstaten Norge. Alternativene var ifølge han "å være i NATO alliansen, knytte oss nærmere europeiske land, eller Norden, eller et herretjener forhold til USA" (Dragnes 2007).

I 2010 løftet Aftenposten frem forholdet mellom USA, EU og Russland som utfordrende. I en leder i Aftenposten 18. desember 2010 ble det hevdet at Norge hadde et begrenset handlingsrom på grunn av "den strategiske trekant" – klemte mellom USA, EU og Russland. Det ble poengtert at NATO fortsatt var bærebjelken i norsk sikkerhetspolitikk, men at en sentral utfordring var at NATO trakk i ulike retninger. Samtidig ble EU fremstilt som en utfordring, med argumenter om at politikktutforming, på flere områder enn sikkerhetspolitikk, ikke tok høyde for norske interesser (Aftenposten 2010).

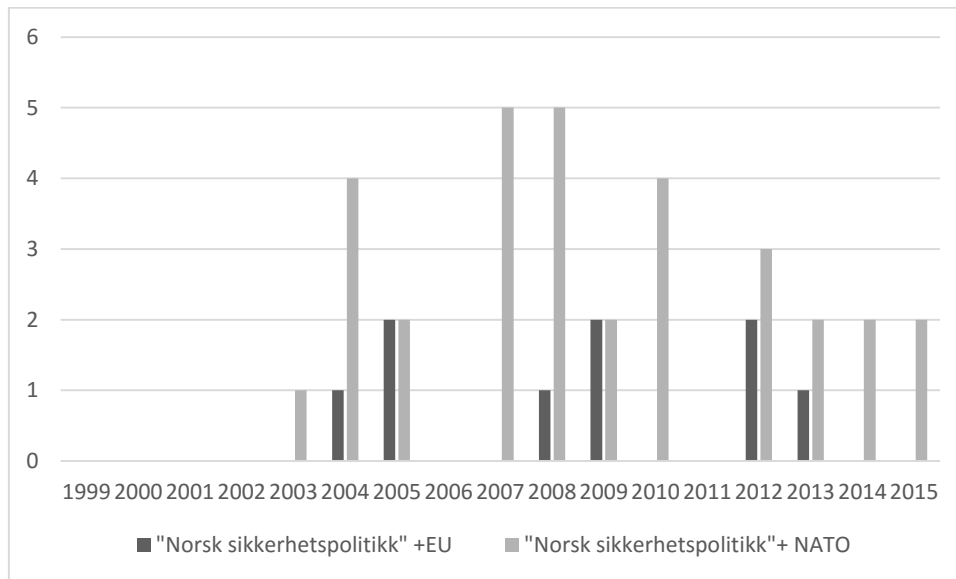
¹⁴ Som figur 1 illustrerte, var det i perioden 2005-2015 langt færre artikler som norsk sikkerhetspolitikk og EU. EU ble omtalt i Aftenpostens artikler om norsk sikkerhetspolitikk i 2007, 2010, 2013 og 2014.

¹⁵ Se fotnote 8 (kapittel 1).

3.3 Klassekampen

Analysen av Klassekampens dekning av norsk sikkerhetspolitikk viste at EU figurerte i langt færre artikler enn NATO i perioden 1999-2015. Figur 2 illustrerer antall treff på søkeordkombinasjonene "norsk sikkerhetspolitikk" + EU og "norsk sikkerhetspolitikk" + NATO i Klassekampen, i den elektroniske avisdatabasen ATEKST/Retriever.

Figur 2: EU versus NATO i Klassekampens artikler i perioden 1999-2015

Kilde: ATEKST/Retriever

Figur 2 illustrerer at Klassekampen hadde langt færre artikler som omhandlet norsk sikkerhetspolitikk enn Aftenposten (figur 1). Klassekampen hadde ingen artikler om norsk sikkerhetspolitikk før i 2003. Figur 2 viser også at det har vært begrenset omtale av EU i Klassekampens artikler om norsk sikkerhetspolitikk. I løpet av hele perioden 1999-2015, har EU vært omtalt i ni artikler. NATO figurerte i 42 av artiklene i samme periode. Basert på omfanget av Klassekampens dekning av norsk sikkerhetspolitikk er det derfor lite som tyder på at EUs betydning har blitt større enn NATO.

Innholdet i Klassekampens artikler viste at EUs betydning ble diskutert i lys av fire ulike sikkerhetspolitiske tema. Temaene var kampflydebatten, diskusjon om NATOs fremtid, forslag om alliansefrihet og debatt om det norske bidraget til EUs innsatsstyrke. Som antatt, var de fleste artiklene preget av normativ argumentasjon. I det følgende vil jeg presentere fremstillingen av EUs betydning i Klassekampens artikler om norsk sikkerhetspolitikk.

3.3.1 Kampflydebatten

Klassekampens dekning av forsvarets kjøp av kampfly, var preget av diskusjon om hvorvidt man burde kjøpe en amerikansk modell, en svensk modell eller Eurofighter, som EU-medlemmene hadde landet på. Kampflyet Eurofighter ble utviklet av et konsortium av europeiske stater. At Europa utviklet sitt eget fly i konkurranse med USA, ble av flere ansett som et eksempel på at Europa ønsket å markere voksende uavhengighet fra USA innen forsvars- og sikkerhetspolitikk (Hanssen 2004).

Analysen vitner om normative tilnærminger til debatten, hvor det ble hevdet at EUs sikkerhetspolitiske verdier var sammenfallende med norske sikkerhetspolitiske verdier. Halle Jørn Hanssen hevdet i 2004 at debatten ikke bare handlet om flykjøpet i seg selv, men om hvilke prioriteringer og veivalg dette ville signalisere for fremtidig norsk sikkerhetspolitikk. Hanssen mente at Regjeringen og Stortinget burde ta et oppgjør med Norges forhold til USA, og det han betegnet som "underdanighet"(Hanssen 2004). Han mente at norsk sikkerhetspolitikk måtte bygges på verdier og prinsipper som ikke var forenelige med USAs politikk, og skisserte EU-medlemskap som "eneste fullverdige alternativ". Videre mente Hanssen at det var i europeisk sammenheng vi måtte ha våre "primære allianser", fordi EU ville sikre at verden ble styrt av de verdiene som lå i menneskerettighetene, og at politikk ble utviklet innenfor demokratiske samfunnsrammer. I følge han, var EUs verdier noe norsk sikkerhetspolitikk lett burde kunne identifisere seg med (Hanssen 2004).

3.3.2 NATOs fremtid

Analysen av Klassekampens dekning av debatten om NATOs fremtid vitner om to ulike posisjoner. På den ene siden, var dekningen preget av normative argumenter om at NATO burde pensjoneres, og at alliansen slik den hadde utviklet seg ikke lenger var levedyktig. Leder for Rødt, Torstein Dahle mente i 2009 at NATO ikke lenger burde være Norges sikkerhetspolitiske forankring. For det første viste han til de utfordringene som hadde oppstått i kjølevannet av krigen i Irak, krigen i Afghanistan og det planlagte rakettskjoldet i Øst-Europa¹⁶. Han hevdet også at flere analytikere betegnet NATO som en "allianse à la carte", hvor medlemmene selv kunne velge hva de vil delta i. Dahle viste til den amerikanske forsvarsministeren Richard Gates påstander om at denne praksisen kunne ødelegge alliansen. Videre mente Dahle (2009) at utviklingen i EU ville føre til at NATOs tid snart var over: "EU-landene har i lengre tid arbeidet

¹⁶ USAs tidligere president George W. Bush hadde planer om å plassere rakettskjold med baser i Polen og Tsjekia, angivelig for å beskytte seg selv og Europa mot angrep fra Iran. Disse planene ble møtt med sterke reaksjoner internasjonalt. Spesielt følte Russland truet. Påfølgende amerikansk president, Barack Obama, avlyse planene i 2009 (Dahle 2009).

med å utvikle en felles utenriks- og sikkerhetspolitikk, en strategi som undergraver NATOs betydning for Europa". Han mente derfor det var på tide å finne et annet alternativ enn NATO for norsk sikkerhetspolitikk (Dahle 2009).

På den andre siden hevdet utenriksminister Jonas Gahr Støre, at NATO fortsatt var hjørnesteinen i norsk sikkerhetspolitikk, og avviste samtidig forsvarssjef Diesens påstand fra 2009 om at "NATO og EU er av avtakende betydning sammenlignet Norden" (Dahle 2009).

3.3.3 Alliansefrihet

I 2012 omtalte Klassekampen debatten om alliansefrihet. Analysen vitner om en normativ tilnærming hvor den norske tilknytningen både til EU og NATO ble fremstilt som utfordrende. Rødts (R) internasjonale sekretær, Arnljot Ask, mente at grunnlaget i norsk sikkerhetspolitikk ikke burde være å støtte seg til de alliansene vi per da var medlem av, men et nytt og selvstendig alternativ: "vi må sikte mot å forlate NATO og komme oss ut av en stadig tettere innveving i EUs militærapparat, som EUs battlegroup" (Ask 2012).

Samtidig etterlyste SV-politiker Snorre Valen en åpen debatt om utenriks- sikkerhets- og forsvarspolitik. Han kritiserte ideen om at disse politikkområdene var avhengige av konsensus, og mente det var på tide med en debatt om alliansepolitikk. Valen levnet ikke tvil om at han på sikt ønsket å gå ut av NATO, og "finne en tredje vei i utenrikspolitikken, en uavhengig norsk sikkerhetspolitikk, ikke basert på vestlig militært hegemoni, og trygt basert på nordisk samarbeid" (Valen 2012).

3.3.4 Innsatsstyrken Nordic Battle Group

Omtalen av det norske bidraget i Nordic Battlegroup, som skulle stå i oppsetning våren 2015, var i Klassekampens dekning preget av normative tilnærminger. Analysen vitner om at EU ble fremstilt som en utfordring, og at norsk sikkerhetspolitikk burde hvile på FNs internasjonale spilleregler.

Lederen for "Nei til EU", Heming Olaussen kritiserte i 2013 den blå-blå regjeringen for at det ikke var gitt eksplisitte garantier om at norske soldater ikke ville bli sendt på oppdrag uten FN-mandat. Regjeringens taushet om FN-mandat, var ifølge Olaussen et brudd på et sentralt prinsipp i norsk sikkerhetspolitikk om å følge verdenssamfunnets spilleregler. Olaussen bekymret seg for om dette virkelig betydde at Solberg-regjeringen satte EU foran FN (Olaussen 2013).

Kapittel 4: Den parlamentariske debatten

"Den politiske og parlamentariske behandlingen av Norges avtaler med EU på det sikkerhets- og forsvarspolitiske området er mindre åpen, mindre synlig og mindre omfattende enn andre sider ved tilknytningen til EU" (NOU 2012: 2: 741). Ifølge Europautredningen, skyldes dette at behandlingen av sakene har fulgt standard prosedyrer innen sikkerhetspolitikk, og ikke de prosedyrene som gjelder for behandling av EU-saker. Samtidig har det vært politisk sensitive saker, og dermed få insentiver for å løfte de opp til debatt (NOU 2012: 2: 741).

Dette kapittelet presenterer resultatene fra min analyse av den parlamentariske debatten om norsk sikkerhetspolitikk, med fokus på fremstillingen av EU. Hensikten med analysen er å undersøke hvorvidt det finnes indikatorer som viser at norsk sikkerhetspolitikk defineres av EU, slik tidligere europaminister Helgesen (2014) påsto.

Analysen levner ingen tvil om at NATO i perioden som her er undersøkt ble fremholdt som grunnpilaren i norsk sikkerhetspolitikk. Analysen vitner samtidig om en utvikling i fremstillingen av EU – fra å være en trussel mot det transatlantiske forholdet til å være en stadig viktigere sikkerhetspolitisk aktør.

Kapittel 4 er delt inn i tre underkapittel. De to første kapitlene tilbyr en kategorisering av funnene fra analysen av den parlamentariske debatten. Kapitlene er tematisk organisert, og hvert av kapitlene tar for seg et nytt karakteristisk trekk ved den parlamentariske diskursen. De overordnede karakteristiske trekkene er henholdsvis EU som en *trussel* og EU som en *mulighet*. Avslutningsvis følger en drøfting av hvordan endringene i den parlamentariske debatten kan forklares.

4.1 Perioden 1999-2005: EU som en trussel

Den parlamentariske debatten i perioden 1999-2005 foregikk i en ramme av endrede betingelser, basert på en ny byrdefordeling hvor Europa ønsket – og ble oppfordret til, å ta større ansvar for egen sikkerhet. Analysen av de utenrikspolitiske redegjørelsene fra denne perioden vitner om at EU ble fremstilt som en trussel mot norsk sikkerhetspolitikk. I den første perioden, 1999-2001, fryktet norske myndigheter at utviklingen i EU kunne true det transatlantiske forholdet. I perioden 2001-2005, var det frykt for at norsk sikkerhetspolitikk kunne bli marginalisert som preget fremstillingen av EU.

4.1.1 En trussel mot NATO og det transatlantiske forholdet

De utenrikspolitiske redegjørelsene på slutten av 1990-tallet og begynnelsen av 2000-tallet, fant sted mot et bakteppe preget av Saint Malo-erklæringen. I St. Malo-erklæringen kom Frankrike og Storbritannia til enighet om å styrke EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk, og også inkludere forsvarspolitik i samarbeidet (Regjeringen 2004a). Beslutningen om å inkludere forsvarspolitik kom overraskende på norske myndigheter, som tidligere hadde uttrykt at dette ikke var ønskelig. St. meld nr. 22 (1997-98) poengterte at det ville være uheldig om EU utviklet en autonom sikkerhets- og forsvarspolitik (Regjeringen 1998).

I Bondevik I-regjeringen (1997-2000), som besto av partiene Kristelig Folkeparti (KrF), Venstre (V) og Senterpartiet (SP) var Knut Vollebæk (KrF) utenriksminister (Regjeringen 2013a). Vollebæk løftet i 2000 frem arbeid for å stryke forholdet mellom Europa og USA som en hovedprioritering. Utviklingen i EU ble fremstilt som en utfordring, hvor argumentet var at dersom EU-landene seg imellom samordnet standpunkt i alliansen, ville det kunne "berøre bærebjelken i norsk sikkerhetspolitikk" (Vollebæk 2000). Vollebæk påpekte derfor viktigheten av å jobbe for strukturer, løsninger og samarbeidsformer som ikke svekket NATOs posisjon "som det sentrale forumet for diskusjon om forsvars- og sikkerhetspolitikk" og videre sikre tilfredsstillende åpenhet og innsyn mellom NATO og EU (Vollebæk 2000).

Analysen vitner om at NATO ble betraktet som den sikkerhetspolitiske aktøren Norge ønsket å ha sin forankring i, og at arbeid for å opprettholde alliansens struktur var prioritert. Frykt for at NATOs betydning for det europeiske kontinentet kunne bli svekket på bekostning av utviklingen i FUSP, vitner om at EU ble fremstilt som en mulig trussel mot det transatlantiske forholdet.

I Stoltenberg I-regjeringen (2000-2001), som var en arbeiderparti-regjering, var Thorbjørn Jagland utenriksminister (Regjeringen 2013a). Også Jaglands utenrikspolitiske redegjørelse i 2001, fremhevet viktigheten av at utviklingen i EU ikke måtte svekke NATO. Han viste til at Norge hadde de samme synspunktene som USA når det gjaldt utviklingen av EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk. George W. Bush, den amerikanske presidenten, hadde gitt sin støtte til FUSP, med to klare betingelser; "EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk måtte resultere i en ny byrdefordeling mellom USA og Europa, og på samme tid være forenelig med samarbeidet i NATO og ikke svekke de transatlantiske båndene" (Jagland 2001). Jagland poengterte i 2001 tydelig at dette var forutsetninger som Regjeringen delte. Dermed levnet han ikke tvil om at det primære fokuset i norsk sikkerhetspolitikk var å opprettholde forholdet til USA og NATO (Jagland 2001).

Samtidig vitner analysen om at EU ble fremstilt som mulig problemløsende. Siden Europa både ønsket og ble oppfordret til å være mer delaktig i arbeidet for egen sikkerhet, ønsket norske myndigheter at EU skulle bidra til å styrke den euroatlantiske krisehåndteringsevnen (Jagland 2001).

4.1.2 Frykt for marginalisering

Terrorangrepet den 11. september 2001 rystet den vestlige verden og satte sammen med den påfølgende krigen mot terror et tydelig preg på de utenrikspolitiske redegjørelsene i årene 2001-2005. Samtidig skapte den amerikanske invasjonen av Irak spenninger innad i NATO på grunn av manglede FN-mandat (Petersen 2002).

Den parlamentariske debatten om EU i denne perioden, viste tydelig at norsk sikkerhetspolitikk handlet om å ikke bli marginalisert som en følge av utviklingen i FUSP. En sentral utvikling i EU, var enigheten om allierte ikke-EU-medlemmers deltagelse i EU-ledede militære operasjoner, vedtatt på EU-toppmøte i København i 2002 (Regjeringen 2002). Jan Petersen (H), som var utenriksminister i Bondevik II-regjeringen (2001-2005)¹⁷, påpekte i 2003 at bestemmelsen i København var viktig for Norge. Motsatt utfall kunne ifølge Petersen vært en potensiell trussel mot samarbeidet i NATO, og Norge kunne blitt stående på sidelinjen i utformingen av fremtidige operasjoner (Petersen 2003). En annen sentral utvikling i EU, var vedtaket om EUs sikkerhetsstrategi fra desember 2003. Sikkerhetsstrategien knyttet EUs verdier og målsetninger sammen i en felles politisk ramme (Regjeringen 2004a). Petersen fokuserte i 2004 på at det ikke tydet på at den nye sikkerhetsstrategien ville skape spenninger i NATO-alliansen (Petersen 2004a).

Frykt for marginalisering ble igjen høyaktuelt i 2005, da sentrale europeiske land som Tyskland og Frankrike ønsket en mer selvstendig rolle for EU. Den tyske forbundskansleren Gerhard Schröder uttalte i 2005 at NATO ikke lenger var det primære forumet hvor transatlantiske partnere drøftet og koordinerte sine strategier (Rieker & Carlsnaes 2009: 40). At Tyskland på denne måten stilte spørsmålsteget ved NATOs rolle, kunne ifølge Petersen føre til en utvikling hvor "Norge risikerer å bli *ytterligere* marginalisert" (Petersen 2005a). Petersens formulering, med fokus på *ytterligere*, understreker at norske myndigheter mente at Norge ble marginalisert av EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk.

¹⁷ Bondeviks andre regjering (2001-2005), også kalt Samarbeidsregjeringen, var en mindretallsregjering bestående av partiene H, KrF og V (Regjeringen 2013a).

Samtidig vitner analysen om at norske myndigheter så Norges forankring i NATO som den primære sikkerhetsgarantien. Petersen viste til Sem-erklæringens formulering om at: "Samarbeids-regjeringen ser FN og det transatlantiske fellesskap som viktige forankringspunkter for sin utenrikspolitikk" (Petersen 2002). Petersen påpekte også viktigheten av at alliansen i 2002 var i ferd med å legge Irak-striden bak seg. Han tilbakeviste påstanden om at det utenrikspolitiske gapet mellom Europa og USA hadde blitt så stort at Norge måtte velge side. Ifølge han, var ikke avstanden nødvendigvis større enn under Vietnamkrigen, og han mente at nære allierte kunne ha ulike oppfatninger (Petersen 2002).

4.2 Perioden 2005-2015: EU som en mulighet

Den parlamentariske debatten om norsk sikkerhetspolitikk i perioden 2005-2015 fant sted mot et bakteppe preget av stigende konfliktnivå. Krigen i Afghanistan satte sammen med den russiske aggresjonen i Ukraina og annekteringen av Krim-halvøya sitt preg på de utenrikspolitiske redegjørelsene.

I denne perioden hadde Norge to ulike regjeringer. Stoltenberg-II regjeringen (2005-2013), ofte omtalt som den "den rødgrønne regjeringen" var en koalisjonsregjering bestående av partiene Arbeiderpartiet (AP), Sosialistisk Venstreparti (SV) og Senterpartiet (SP). Etter regjeringsskiftet i 2013 overtok Solberg-regjeringen, også kalt Høyre-FrP regjeringen og den "blåblå"-regjeringen. Dette er en mindretallsregjering bestående av Høyre og Fremskrittspartiet (FrP)¹⁸ (Regjeringen 2013a). Hovedargumentet om at NATO fortsatt er viktigst for norsk sikkerhetspolitikk bekreftes i alle de utenrikspolitiske redegjørelsene holdt i perioden 2005-2015. Utenriksminister Jonas Gahr Støre presenterte i 2006 Stoltenberg-II regjeringens sikkerhetspolitiske strategi slik: "Norges sikkerhet er fortsatt basert på vår solidariske deltagelse i en allianse og styrken i de transatlantiske forbindelsene" (Støre 2006). Utenriksminister Børge Brende fulgte samme spor i 2014: "-NATO er en uvurderlig byggestein i den multilaterale arkitekturen som ble reist etter andre verdenskrig. Historiens mest vellykkede allianse vil fortsatt være grunnpilaren i vår sikkerhetspolitikk" (Brende 2014).

Analysen vitner likevel om en tydelig endring i den parlamentariske diskursen når det gjelder EUs betydning i norsk sikkerhetspolitikk. Sammenfallende interesser mellom Norge og EU innenfor utenriks- og sikkerhetspolitikk synes å forklare at EU blir fremstilt som problemløsende, og som en del av den euroatlantiske sikkerhetsforankringen i perioden 2005-

¹⁸Jonas Gahr Støre (Ap) var utenriksminister fra 2005 til 2012. Fra 2012 til 2013 var Espen Barth Eide (Ap) utenriksminister. Børge Brende (H) har siden 2013 vært utenriksminister i Solberg-regjeringen (Regjeringen 2013a).

2014. I perioden 2014-2015 synes EUs økonomiske og politiske kapasiteter å forklare endringen. Dette er vesensforskjellig fra perioden 1999-2005, da man fryktet at EU kunne true det transatlantiske forholdet, og føre til marginalisering av norsk sikkerhetspolitikk.

4.2.1 2005-2014: EU som en del av den euroatlantiske sikkerhetsforankringen

I de utenrikspolitiske redegjørelsene om EU i perioden 2005-2014 endret fokuset seg fra felles interesser innen *utenrikspolitikk* til å i økende grad eksplisitt fokusere på sammenfallende interesser innen *sikkerhetspolitikk*.

Jonas Gahr Støre viste gjennom hele sin periode som utenriksminister til felles interesser innen *utenrikspolitikk*, blant annet når det kom til menneskerettigheter, rettsprinsipper og klima- og miljøpolitikken (Støre 2006, 2009b, 2011). En forklaring på at sikkerhetspolitiske verdier ikke ble nevnt, kan være de utfordringene Støre oppfattet at EU hadde innen sitt utenriks- og sikkerhetspolitiske samarbeid. Han argumenterte for at EU ikke snakket med én stemme internasjonalt, og at EUs betydning på dette området ikke tilsvarte EUs globale rolle økonomisk. Samtidig løftet Støre både i 2007 og 2011 frem EU som en del av den euroatlantiske sikkerhetsforankringen, og viste til at norske interesser var tjent med et godt forhold mellom EU, NATO og USA (Støre 2007, 2011).

På den andre siden poengterte utenriksminister Espen Barth Eide i 2013 at Norge og EU hadde et nært forhold innen utenriks- og sikkerhetspolitikk, til tross for mangel på formaliserte og overgripende avtaler. Argumentet hans var nettopp at EU og Norge hadde sammenfallende interesser både i utenriks- og *sikkerhetspolitikken* (Eide 2013). Også europaminister Helgesen påpekte i 2013 at norske interesser innen utenriks- og sikkerhetspolitikk stort sett var sammenfallende med de man fant i EU (Helgesen 2013).

Samtidig vitner analysen om at norske myndigheter i perioden 2005-2014 fremstilte EU som en betydelig aktør i den euroatlantiske sikkerhetsforankringen. I 2008 pekte Støre på naboskapet til Russland som en av de viktigste betingelsene for utformingen av norsk sikkerhetspolitikk. Til tross for de geopolitiske endringene etter den kalde krigen, hevdet han at de russiske interessene og ambisjonene i norske nærområder, fordret et "behov for urokkelig euroatlantisk sikkerhetsforankring" (Støre 2008). Ikke minst ble EU løftet frem som en del av den euroatlantiske forankringen da det ble redegjort for de norske reaksjonene overfor Russland i forbindelse med konflikten i Ukraina. Utenriksminister Brende hevdet i 2014 at både NATO og EU hadde vært viktige aktører for å skape fred mellom fiender etter de to verdenskrigene,

og videre at "det transatlantiske forholdet forblir en helt sentral prioritering og premissleverandør for norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk" (Brende 2014).

4.2.2 2014-2015: EUs sikkerhetspolitiske kapasiteter

Krisen i Ukraina og den russiske aggresjonen på Krim-halvøya preget sammen med krigen mot IS og urolighetene rundt Middelhavet den parlamentariske debatten i 2014 og 2015. Analysen av redegjørelsene for Stortinget, identifiserte argumenter som løftet frem EUs sikkerhetspolitiske virkemidler – med hensyn til økonomiske og politiske kapasiteter. Dette vitner om en endring, hvor EU i større grad blir fremstilt som en mulighet. På den andre siden, fant ikke analysen indikatorer som understøtter at EU definerer norsk sikkerhetspolitikk.

EUs økende betydning innen sikkerhetspolitikk ble belyst fra flere hold. I en redegjørelse om tiltakene i Ukraina i 2015, poengterte europaminister Helgesen at EUs rolle som sikkerhetspolitisk aktør hadde utviklet seg: "vi har aldri tidligere sett EUs verktøykasse, både politiske og økonomiske redskap, bli brukt så aktivt i utenriks- og sikkerhetspolitikken" (Helgesen 2015a). I en tale fra 2014, forklarte statssekretær i forsvarsdepartementet, Øystein Bø, EUs voksende rolle i sikkerhetspolitikken på bakgrunn av unionens virkemidler. Temaet for talen var hvorvidt EU hadde blitt viktigere enn NATO i Europa. Bø svarte nei på dette spørsmålet, men poengterte at både NATO og EU spilte viktige roller for å skape fred, og at ingen av de to var viktigere enn den andre.

4.3 Forklaringer på endringene i den parlamentariske diskursen

Endringen i den parlamentariske debatten, vitner om at EU har blitt en viktig premissleverandør når det gjelder sentrale kapasiteter i norsk sikkerhetspolitikk. Både interne og eksterne faktorer kan bidra til å forklare endringene i fremstillingen av EUs rolle.

Europaminister Helgesen påpekte i 2014 at endringer innad i EUs utenriks- og sikkerhetspolitiske samarbeid, hadde gjort unionen til en tydeligere sikkerhetspolitisk aktør – preget av politisk samordning. Han hevdet at man tidligere hadde sett en lite koordinert politikk mellom de sentrale landene i EU, og at dette hadde ført til lite tyngde bak EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk. I følge Helgesen, viste håndteringen av Ukraina-krisen at "EU har markert seg som en sikkerhetspolitisk aktør, i samspill med USA og NATO" (Helgesen 2014c).

Den andre forklaringen er endringen av betingelsene for utforming av sikkerhetspolitikk, som en følge av krisen i Ukraina. Statssekretær Bø påpekte i 2014 at Russlands illegale og folkerettsstridige handlinger hadde ført til uforutsigbarhet og ustabilitet, som utfordret de euroatlantiske sikkerhetspolitiske strukturene. Han hevdet at europeisk sikkerhet var betydelig

endret, og at EUs rolle i sikkerhetspolitikken ble stadig viktigere, grunnet unionens politiske vekt og økonomiske virkemidler (Bø 2014).

En tredje forklaring er norske myndigheters ønske om euroatlantisk samhold. Bø hevdet i 2014 at Russlands handlinger i Ukraina førte til at Europa og USA sto mer samlet enn på lenge. Han påpekte at Russland i lang tid hadde brukt NATO og USA som fiendebilder for å skape nasjonal samling. Ifølge Bø, vitnet responsen fra EU og NATO om utvetydig og sterkt europeisk og transatlantisk samhold, noe norske myndigheter så seg tjent med (Bø 2014).

En fjerde forklaring, er utviklingen i Middelhavet og kampen mot IS. Helgesen hevdet i 2014 at EUs sikkerhetspolitiske kapasiteter ville bli viktig for å håndtere de utfordringene man sto overfor i de områdene. Han påpekte imidlertid at det gjensto å se om "EU makter å samordne politikk og tiltak, og agere som en helhetlig aktør" (Helgesen 2014c).

En femte forklaring er de grepene Europa, og spesielt Tyskland, har tatt for å markere seg sterkere innenfor det sikkerhetspolitiske området. Bø fremhevet i 2014 at Tyskland, både gjennom operasjoner på det afrikanske kontinentet, men også i kampen mot IS i Irak og Libya, hadde vist ambisjoner om å innta en ledende rolle i europeisk sikkerhet – både innenfor rammen til EU og NATO. Ifølge Bø, var byrdefordelingen verdsatt i Washington, samtidig som det var i norske interesser at Europa på en samlet og "utvetydig måte bidrar til egen og andres sikkerhet (..)" (Bø 2014).

En siste forklaring på endringen, er nettopp de sikkerhetspolitiske kapasitetene EU besitter. Bø fremhevet i 2014 at økonomiske og politiske virkemidler ble stadig viktigere innenfor sikkerhetspolitikk, og at dette var et tilskudd, og ikke en trussel mot NATOs tradisjonelle kapasiteter. Han mente at den største utfordringen var å få EU og NATO til å samarbeide og utfylle hverandre (Bø 2014). Helgesen påpekte i 2015 at EU og NATO innehadde ulike sikkerhetspolitiske kapasiteter, og at de to organisasjonene opererte i hver sin ende av krishåndteringsregisteret. Ifølge Helgesen, viste Ukraina-krisen at de to utfylte hverandre på en god måte (Helgesen 2015a).

Kapittel 5: Konklusjon og diskusjon

Dette kapittelet løfter frem sentrale funn fra analysen, og drøfter de i lys av ulike forklaringer. Det første underkapittelet griper direkte tilbake til oppgavens hovedproblemstilling, og gir et tydelig og begrunnet svar på denne. Drøftingen av oppgavens problemstilling støtter seg aktivt på de to typene litteratur som ble gjort rede for i kapittel 1 – henholdsvis tidligere forskning på norsk sikkerhetspolitikk og litteratur om europeiske småstaters adferd. Kapittelet argumenterer for at EU ikke definerer norsk sikkerhetspolitikk.

Det andre underkapittelet drøfter endringene i fremstillingen av EUs rolle, i lys av mulige forklaringer på Norges tilpasning til EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk. Det tredje underkapittelet drøfter mulige forklaringer på at det har vært begrenset debatt om EUs betydning i perioden som her er undersøkt. Avslutningsvis påpekes den demokratiske utfordringen med Norges tilpasning til EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk.

5. 1 EU definerer ikke norsk sikkerhetspolitikk

Denne oppgaven har analysert den offentlige og den parlamentariske debatten om norsk sikkerhetspolitikk, med fokus på EUs betydning. Formålet har vært å undersøke hvorvidt fremstillingen av EU har endret seg, og om en eventuell endring bekrefter at EU har blitt viktigere enn NATO, slik tidligere europaminister Helgesen påsto i 2014.

Ved hjelp av kvantitative og kvalitative innholdsanalyser har jeg demonstrert at det i det kildegrunnet som her er undersøkt, ikke finnes indikatorer som understøtter at EU definerer norsk sikkerhetspolitikk.

Analysen vitnet om at det overordnede bildet av norsk sikkerhetspolitikk er preget av kontinuitet. Likevel avslørte analysen noen innslag som peker i retning av at EU har blitt viktigere for norsk sikkerhetspolitikk. Disse er imidlertid for få til å hevde at et brudd med kontinuiteten i den norske sikkerhetspolitiske forankringen i NATO har funnet sted.

5.1.1 Kontinuitet i norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk

De neste underkapitlene vil ta funnene fra analysen ett skritt videre gjennom å drøfte de i lys av tidligere forskning på norsk sikkerhetspolitikk og litteratur om småstaters sikkerhetspolitiske agering. Funnene er kategorisert på bakgrunn av fire sentrale trekk som i tidligere forskning ble presentert som karakteristiske for norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk. De fire trekkene er:

- Forankringen i NATO
- Norges "utenforskap"
- Dualismen som preger Norges sikkerhetspolitiske tilnærming
- Russlands påvirkning på betingelsene for utformingen av norsk sikkerhetspolitikk

Ett av de sterkeste symbolene på kontinuiteten i norsk sikkerhetspolitikk er forankringen i NATO. Norges forsvars- og sikkerhetspolitikk har siden 1949 vært definert inn i en transatlantisk kontekst, hvor NATO har vært den sikkerhetspolitiske garantisten (Sjursen 2013). Sundvoll-erklæringen¹⁹ levner ikke tvil om hvilken sikkerhetspolitisk aktør regjeringen løfter frem: "Norges sikkerhet bygges sammen med andre. Fundamentet for norsk sikkerhets- og forsvarspolitik er samarbeidet i NATO" (Regjeringen 2013b).

På den andre siden demonstrerte analysen av medias dekning at både Matlary (2003, 2004) og Tjønn (2003) tok til orde for at EU på sikt kunne komme til å bli viktigere for norsk sikkerhetspolitikk. Disse påstandene kom i kjølevannet av striden om krigen i Irak. Denne fremstillingen av EUs betydning kan dermed ses i sammenheng med de grunnleggende forskjellene mellom amerikansk og europeisk tilnærming til sikkerhetspolitikk, som ble redegjort for i den innledende gjennomgangen av tidligere forskning på norsk sikkerhetspolitikk.

Samtidig avslørte analysen av den parlamentariske debatten at EU, etter 2005, i større grad har blitt fremstilt som en mulighet. Argumentet bak denne fremstillingen var EUs sikkerhetspolitiske virkemiddel. Følgelig kan fremstillingen av EUs betydning ses i sammenheng med litteraturen om at småstater ser EUs sikkerhetspolitiske rammeverk som en mulighet.

Fra norske myndigheter, ble det likevel påpekt at forutsetningen for norsk støtte til utviklingen av FUSP, var at en sterkere forsvarskapasitet skulle styrke det transatlantiske forholdet, og den totale euroatlantiske krisehåndteringskapasiteten (Græger 2005b). Tidligere utenriksminister Petersen hevdet i 2005 at USA og Norge gjennom den kalde krigen hadde etablert et felles verdigrunnlag og at det var viktig å opprettholde det gode forholdet til USA – uenighetene både i forbindelse med krigen mot terror og krigen i Irak til tross:

¹⁹ Sundvoll-erklæringen er Solberg-regjeringens politiske plattform, utgått av Høyre og Fremskrittspartiet (Regjeringen 2013b).

Enkelte andre europeiske allierte ønsker større grad av uavhengighet og jevnbyrdighet mellom EU og USA. – Og de ser ikke på samme måte som oss et behov for bredere sikkerhetspolitisk dialog med USA innen NATOs ramme. De ønsker snarere å føre en uavhengig europeisk linje gjennom EU. – Og det setter oss i en vanskelig situasjon - siden vårt ankerfeste altså bare er NATO (Petersen 2005b).

Et annet karakteristisk trekk, er Norges "utenforskap" i EU. Analysen viste at det overordnede bilde av debattene fra årtusenskiftet og frem til midten av 2000-tallet var frykt for at EU kunne utgjøre en *trussel* mot norsk sikkerhetspolitikk. Som Sjursen hevdet, synes dette begrunnet i Norges "utenforskap", fremfor at EUs sikkerhetspolitiske verdier har avviket fra de verdiene Norge bygger sin sikkerhetspolitikk på. Norge har i sin utenriks- og sikkerhetspolitikk lagt vekt på "det utvidede sikkerhetsbegrepet", hvor ikke-militære løsninger på sikkerhetspolitiske dilemmaer og aktiv deltagelse i FNs operasjoner har stått sentralt. Norske myndigheter har derfor betegnet Norge som en stormakt i fredsbevarende operasjoner, og som et foregangsland. Ifølge Sjursen har synet på sikkerhetspolitiske dilemmaer i Norge og resten av Europa ikke bare vært sammenfallende, men endringene i EU har bragt innholdet i europeisk sikkerhetspolitikk nærmere norske tradisjoner (Sjursen 2008, 2013).

Et tredje karakteristisk trekk i norsk sikkerhetspolitikk, er dualismen mellom realpolitikk og idealpolitikk. Norges geo-strategiske plassering, gjør ifølge Archer en realpolitisk tilnærming hensiktsmessig. Analysen av de parlamentariske debattene avdekket en pragmatisk tilnærming med fokus på sammenfallende interesser mellom EU og Norge innen sikkerhetspolitikk. Norsk idealpolitikk reflekteres i oppfatningen av Norge som et foregangsland, med fokus på demokratiske verdier og menneskerettigheter (Archer 2014). Den normative tilnærmingen i Klassekampens dekning, viste til at Norge burde kunne identifisere seg med EUs sikkerhetspolitiske verdier.

På den andre siden hevder Sjursen at norsk sikkerhetspolitikk historisk er forankret i en idé om at Norge er et annerledes land, og at det derfor ikke er ønskelig å identifiserer seg med de europeiske "krigerstatene" (Sjursen 2013).

Sist, og ikke minst, preges norsk sikkerhetspolitikk av å ha en stormakt som nabo i øst. Græger presiserte at Russland påvirket betingelsene for utforming av norsk sikkerhetspolitikk (Græger 2009). Analysen vitnet om at norske myndigheter så Norges forankring i NATO som nødvendig grunnet usikkerhet om Russlands ambisjoner. På den andre siden, hevdet Helgesen i 2014 at reaksjonene mot Russland under krisen i Ukraina viste hvordan Norge støttet seg på EU når det gjaldt sikkerhetspolitiske vurderinger om Russland (Ask 2014).

For å oppsummere, var de to typene litteratur, presentert i kapittel 1, som antatt et nyttig bakteppe for min analyse. Mine funn bekrefter karakteristiske trekk ved norsk sikkerhetspolitikk som tidligere forskning har løftet frem. Både forankringen i NATO og forholdet til Russland vitner om at norsk sikkerhetspolitikk er preget av kontinuitet. Samtidig ga litteraturen om småstaters adferd et grunnlag for å forklare de underordnede endringene med hensyn til at EU i noen sammenhenger har blitt fremstilt som en mulighet. Dette var altså et bakteppe som ga meg verktøy til å organisere analysen og kategorisere funnene.

Et interessant sidestikk er å spekulere i hvilke motiver som kunne ligge bak Helgesens kontroversielle påstand om at EU definerer norsk sikkerhetspolitikk. I en rekke målinger og vurderinger av regjeringen, var Helgesen en av ministrene som kom nederst på lista, blant annet med terningkast to i TV2s analyse fra 20. desember 2013 (Kristiansen & Strand 2013). Helgesen har også blitt omtalt som en av de mest usyngelige ministre (Huseby 2015). Et av motivene til Helgesen kan derfor ha vært ønske om økt oppmerksomhet rundt eget felt. På den andre siden hevdet Helgesen i 2014 at han siden EU-medlemskapsdebatten i 1994 har ment at "Norges sikkerhetspolitiske interesser er tjent med samarbeid, og aller helst medlemskap i EU" (Helgesen 2014).

5.2 Norges tilpasning til EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk

Til tross for at analysen ikke fant indikatorer som understøtter Helgesens påstand om at EU definerer norsk sikkerhetspolitikk, er det ikke tvil om at Norge i de siste to tiårene har tilpasset seg mye i EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk. Ifølge Sjørnsen er Norge det tredjelandet som har deltatt i flest krisehåndteringsoperasjoner i regi av EU. På det sivile området, er det meldt inn norske bidrag til EUs styrkebrønn av politi, dommere og fengselspersonell som skal kunne benyttes i en eventuell politioperasjon. I tillegg deltar Norge i en rekke prosjekter i regi av EUs forsvarsbyrå, spesielt innen forskning (Sjørnsen 2015).

Et annet eksempel som skiller seg ut, gjennom at Norge reelt sett har overført suverenitet til EU, er avtalen fra 2005 om det norske bidraget til EUs innsatsstyrke. Fra regjeringshold blir det understreket at styrkene er under nasjonal kontroll, og at deltagelse forutsetter et klart folkerettslig mandat. Sjørnsen hevder imidlertid at dette i praksis vil kunne bli utfordrende, da styrkene er integrerte, noe som betyr at hvert deltakerland bidrar med en spesialisert del til enheten. Dersom et av landene skulle si nei til deltagelse i en operasjon, vil det kunne medføre at enheten ikke blir operativ. Om dette betyr at den aktuelle operasjonen ikke blir noe av, vil trolig politisk press føre til at Norge ikke har annet valg enn å delta – og det er ifølge Sjørnsen

like riktig å si at Norge er forpliktet til å delta når og hvor EU vil. Hun hevder videre at sentrale stortingsrepresentanter langt på vei har anerkjent disse forpliktelsene (Sjursen 2015).

I det følgende vil jeg drøfte fem ulike forklaringer på Norges tilpasning til EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk. Den første diskusjonen omhandler hvorvidt tilpasningen til EU kan forstås som en videreføring av tilknytningen til NATO. Den andre delen drøfter om tilpasningen kan forklares som et uttrykk for tapt handlefrihet. For det tredje vil tilpasningen drøftes i lys av den tradisjonelle dualismen. De to siste forklaringene som drøftes, er henholdsvis om tilpasningen kan forstås som frykt for å stå alene, og hvordan ytre faktorer har påvirket norsk sikkerhetspolitikk.

5.2.1 En forlengelse av den transatlantiske orienteringen?

De aller fleste av Norges europeiske NATO-allierte er også EU-medlemmer²⁰. Det er likevel vanskelig å forklare Norges tilpasning til EU med at det er en videreføring av norsk transatlantisk forankring (Sjursen 2015).

For det første er EU en annen politisk enhet enn NATO. Dermed er ikke EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk NATOs politikk – selv om de fleste medlemmene i EU også er medlem i den transatlantiske alliansen. EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk er bygd på unionens prinsipper, interesser og verdier, og disse må medlemmene ta hensyn til i utformingen av egen politikk. Dermed endres deres politikk og relasjon til andre stater. Norges avtaler med EU på det utenriks- og sikkerhetspolitiske området, er ikke avtaler med Norges europeiske allierte i enkel forstand, men med en helhetlig politisk enhet (Seierstad 2012: 758). Dessuten ble EU, med Lisboatraktaten i 2009, en juridisk person, noe som gir unionen selvstendig status i internasjonal rett (Wessel 2009).

For det andre er betingelsene for norsk deltagelse i EUs aktiviteter innen utenriks- sikkerhets og forsvarspolitikkk grunnleggende annerledes enn deltagelse i NATOs aktiviteter. Et tydelig eksempel på dette, er Norges forhold til EUs forsvarsbyrå. EU åpner ikke for norsk deltagelse i den prosessen som regnes som politisk. Dermed har Norge en annen status enn da byråets oppgaver var underlagt NATO (Sjursen 2015).

I EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk, kommer ikke Norge med før etter at de overordnede beslutningene om hva som skal gjøres, hvordan og hvorfor er tatt. Dermed må Norge slutte seg til en politikk som allerede er fastlagt. Som medlem i NATO, har Norge flere muligheter til å

²⁰ Unntaket er Tyrkia, Albania og Island (Sjursen 2015).

påvirke før en endelig beslutning er tatt. I følge Sjursen gir deltagelse i beslutningsprosesser mulighet til å påvirke gjennom kompetanse, gode argumenter og overbevisning, samt gjennom allianser med andre som deler ens oppfatning eller interesse (Sjursen 2015: 226).

5.2.2 Kompensasjon for mangel på handlefrihet

Forskjellen på utforming av sikkerhetspolitikk i NATO og i EU, er at Norge har begrenset mulighet til å realisere egne interesser og målsetninger gjennom EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk. Et virkemiddel for å kompensere for tapt handlefrihet, er å inngå allianser og avtaler, fordi det gir økt kontroll og forutsigbarhet på den internasjonale dagsordenen. Samtidig legger gjensidig forpliktende avtaler noen begrensninger på utformingen av nasjonal politikk. Likevel er internasjonale avtaler og medlemskap i internasjonale organisasjoner viktig for å styrke internasjonal rett. Dette er argumenter bak Norges medlemskap i NATO og FN. Sjursen hevder at også Norges avtaler med EU innen utenriks- og sikkerhetspolitikk er et uttrykk for ønske om å gjenvinne noe av den tapte handlefriheten som antas mistet på grunn av at Norge ikke er med i EU (Sjursen 2015).

5.2.3 Realpolitisk og idealpolitisk legitimt

Et eksempel på at Norges tilpasning til EU kan forankres både i realpolitisk og idealpolitisk tilnærming, er bidraget til innsatsstyrken NBG. Espenes og Haug (2012) hevder at Norge vil være mer villig til å delta i internasjonale operasjoner dersom det kan rettferdiggjøres både med hensyn til realpolitikk og idealpolitikk (Espenes & Haug 2012).

I lys av en realpolitisk tilnærming, hevder norske myndigheter at deltagelsen i EUs innsatsstyrker bidrar til å oppfylle tre mål i den norske sikkerhetspolitikken. For det første styrkes det nordiske forsvarssamarbeidet, som har blitt stadig viktigere de seneste årene. Videre bidrar deltagelsen i NBG til større norsk innflytelse i utviklingen av EUs utenriks- og sikkerhetssamarbeid, fordi det viser at Norge er med på å ta ansvar for internasjonal sikkerhet. Ikke minst styrker den norske deltagelsen i innsatsstyrkene FN og de globale sikkerhetsstrukturene (Knutsen 2010).

Videre kan Norges tilslutning til NBG ses i sammenheng med Grægers begrep "troops-for-influence". Dette begrepet beskriver også en sikkerhetsstrategi med realpolitisk forankring. Små stater kan søke å fremme sine sikkerhetspolitiske interesser gjennom personellmessige eller økonomiske bidrag til institusjoner eller organisasjoner de selv ikke er medlem av. Gjennom å opparbeide seg "goodwill" øker mulighetene til å påvirke i en retning som ivaretar egne interesser (Græger 2005b).

Samtidig viser en gjennomgang av stortingsdebattene om Norges tilslutning til NBG at argumenter som er forankret i idealpolitiske prinsipper ble brukt. Ap-politiker og tidligere forsvarsminister Anne-Grete Strøm-Erichsen trakk i 2007 frem innsatsstyrkens bidrag til internasjonal sikkerhet, og hevdet at NBG ville være et viktig instrument i FNs arbeid for stabilitet og internasjonale verdier (Strøm-Erichsen 2007). Debatten inneholdt også argumenter om at Norge hadde en moralsk plikt til å delta i arbeid for global fred og internasjonale prinsipper (Sjursen 2008).

5.2.4 Frykt for å stå alene

Fremveksten av EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk, har trukket opp nye institusjonelle grenser, hvor Norge står utenfor det europeiske sikkerhetspolitiske fellesskapet. Dermed har Norge gått fra å være en av "oss", til å bli "en av de andre". Ifølge Sjursen, har dette gitt seg utslag i at norske myndigheter har ønsket å satse på "sikkerhetspolitiske sidearenaer" i Europa. Et eksempel på dette er arbeidet i Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE). Også de norske motivene for å trekke sikkerhetspolitikk inn i Nordisk Råd er beskrevet som en "anti-marginaliseringspolitikk" (Sjursen 2013). Grethe Værnø hevder at dette var et forsøk på å "bruke den nordiske dimensjonen for å sikre Norges relevans i forhold til de andre nordiske landene. Dermed styrkes den nordiske dimensjonen, samtidig som man opprettholder en kanal inn mot EU" (Værnø 1998: 131).

Sjursen hevder at Norges tilpasning til EU er et uttrykk for behov for annerkjennelse og tilhørighet – en bekreftelse på at Norge er en del av det europeiske sikkerhetspolitiske fellesskapet (Sjursen 2015: 229). Et eksempel på dette er Norges handling i forbindelse med krisen i Ukraina. Norge fulgte EUs økonomiske sanksjoner systematisk, uten mulighet til å delta i utformingen av sanksjonene på forhånd. Norge var ikke forpliktet til å følge EU. Den norske tilslutningen til EUs sanksjoner kan derfor forstås som en indikasjon på at norske myndigheter anser alenegang som risikabelt (Sjursen 2015).

5.2.5 Ytre påvirkning

Forsker ved forsvarrets forskningsinstitutt, Bjørn Olav Knutsen hevdet i 2010 at norske myndigheter var mer positivt innstilt til EUs sikkerhetspolitiske dimensjon enn tidligere. Han mente dette skyldtes at ytre påvirkning hadde ført til en interessebasert tilpasning. Knutsen trakk frem Storbritannias snuoperasjon i 1998 og endringene innad i EU som viktige påvirkningsfaktorer. Han mente også at påvirkning fra de europeiske NATO-allierte landene hadde påvirket Norge til å anerkjenne at EU hadde blitt en sikkerhetspolitisk aktør (Knutsen 2010).

Samtidig hevdet Knutsen at endringen i norske myndigheters innstilling til EU ikke skyldtes idébasert tilpasning (Knutsen 2010: 7). Med en idébasert tilpasning menes en endring i synet på hvilke institusjoner som bør være sentrale i europeisk sikkerhetspolitikk. Sjursen hevdet i 2013 at ideen om EU som en sikkerhetspolitisk aktør fremdeles var fraværende i norsk sikkerhetspolitikk (Sjursen 2013: 48, 51).

5.3 Begrenset debatt om EU og sikkerhetspolitikk

Et annet funn som analysen i kapittel 3 avdekket, var at EUs rolle i norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk har fått relativt lite oppmerksomhet. Dette til tross for at analysen demonstrerte at det har skjedd endringer i synet på EUs betydning, og at Norge, som vist i den foregående drøftingen, har tilpasset seg mye av EUs aktivitet.

Dette underkapittelet vil drøfte to mulige forklaringer på den begrensede debatten. Den første delen vil drøfte ulike forhold som bidrar til begrenset debatt på Stortinget. Den andre delen drøfter hvordan EU-spørsmålets splittende karakter demper debatten.

5.3.1 Temaets karakter - begrenset debatt i Stortinget

For å drøfte mulige forklaringer på at debatten om norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk på Stortinget er begrenset, vil jeg først belyse forholdet mellom parlamentet og utøvende myndighet på dette området. Videre vil jeg drøfte hvordan DUUFK fungerer, og til slutt ulike konsensusskapende mekanismer.

Den første forklaringen på at debatten om norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk på Stortinget er begrenset, er at dette politikkområdet skiller seg fra andre områder. På den ene siden, skal ifølge Grunnloven § 26, internasjonale traktater og avtaler som anses å være "av særlig stor viktighet", godkjennes av Stortinget før inngåelse (Sjursen 2015: 221). På den andre siden, gjør den norske grunnlovens bestemmelser, § 25 og § 26, utenriks- og sikkerhetspolitikk til utøvende myndighets prerogativ (Eriksen 2014: 28).

Den norske deltagelsen i EUs aktiviteter innen utenriks- sikkerhets og forsvarspolitik er nedfelt i internasjonale avtaler med forskjellige betegnelser. Eksempelvis er tilslutningen til EUs utenriks- og sikkerhetspolitiske erklæringer, som også inkluderer sanksjoner, regulert gjennom en erklæring om politisk dialog. Denne ligger som vedlegg til EØS-avtalen. Samarbeidet med EUs forsvarsbyrå reguleres av en "administrativ avtale" mellom det norske forsvarsdepartementet og EU, mens bidrag til krisehåndteringsoperasjoner er regulert gjennom en rammeavtale som fastsetter vilkårene for deltagelse. Sjursen hevder at ingen av disse avtalene har vært presentert for Stortinget i henhold til § 26 (Sjursen 2015: 222, 223).

På den ene siden er de *konstitusjonelle* konsekvensene av avtalene begrenset, da de ikke legger direkte føringer på norsk politikk. Det finnes derfor ingen formell plikt til å legge avtalene frem for Stortinget etter Grunnloven § 26. Ifølge Sjursen er anvendelsesområdet for § 26 basert på en skjønnsmessig vurdering av hva som er særskilt viktig, og vanligvis utpreget politisk. Det finnes ingen tydelige formelle regler som kan avgjøre om en sak er særlig viktig. Samtidig, hevder Sjursen at alle norske regjeringer, uavhengig av politisk tilhørighet, har beskrevet avtalene med EU som *politisk* viktig. Derfor har utøvende myndighet hatt mulighet til å presentere avtalene for Stortinget. Stortinget har også selv kunnet kreve behandling etter § 26 (Sjursen 2015: 223).

Selv om utenriks- og sikkerhetspolitikk har karakteristiske særtrekk gjennom å være utøvende myndighets prerogativ, hevder Sjursen at Regjeringen også innen dette område er forpliktet til å følge Stortinget (Sjursen 2015: 301). Juridiske og konstitusjonelle tekster understreker at "Stortingets standpunkt (vil) virke politisk forpliktende for Regjeringen" (Andenæs & Fliflet 2008: 301). Dette er i tråd med det såkalte autonomi- og ansvarlighetsprinsippet som ligger til grunn for de fleste demokratier. I autonomiprinsippet ligger at borgerne selv er lovgivere, enten direkte, eller gjennom valgte representanter. Av ansvarlighetsprinsippet følger at borgene skal kunne avkreve begrunnelser for den førte politikken (Eriksen & Fossum 2014: 18).

Likevel er institusjoner og beslutningsprosesser organisert for å styrke utøvende myndighets evne til å beskytte statens suverenitet, noe som er nødvendig for å verne om det politiske fellesskapets integritet og frihet (Eriksen 2014: 28). Utenriks- og sikkerhetspolitikk utformes som regel som en reaksjon på hendelser som er utenfor nasjonale myndigheters kontroll. I noen tilfeller, for eksempel i krisesituasjoner, vil det være nødvendig at Regjeringen fatter raske beslutninger. Dette taler for visse begrensninger på parlamentets rolle og for borgernes mulighet til innsyn i beslutningsprosessen. Det samme gjelder hensyn til samarbeid med andre stater, eller betydningen av å holde egne planer og strategier hemmelig i forbindelse med krig eller forhandlinger (Sjursen 2015:220, 221).

Når det gjelder avtalene med EU innen utenriks- og sikkerhetspolitikk, hevder Sjursen at det ikke tyder på at det har vært særskilt behov for hemmelighold og raske beslutninger. For det første, har ikke avtalene vært gjenstand for internasjonale forhandlinger. For det andre, har det ikke vært snakk om informasjon som har vært konfidensiell eller som potensielt kunne skadet forholdet til allierte stater (Sjursen 2015).

Praksisen som virker å være førende for hvordan henholdsvis Regjeringen og Stortinget forholder seg til utenriks- og sikkerhetspolitikk, synes altså å bidra til begrenset debatt om EU generelt, og EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk spesielt.

Den andre forklaringen på at det er begrenset debatt om norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk i Stortinget, kan ses i sammenheng med hvordan DUUFK fungerer i praksis. DUUFK ble opprettet i 1923, med utgangspunkt i at mye kunne foregå uten at Stortinget ble involvert, i henhold til Grunnlovens § 26. Komiteen skal tilrettelegge for diskusjon mellom utøvende og lovgivende myndighet, og består av de ordinære medlemmene i utenriks- og forsvarskomiteen, stortingspresidenten og lederne i partigruppene²¹ (Sjursen 2015: 222).

Tidligere professor i rettsvitenskap ved senter for europarett, Fredrik Sejersted, hevder imidlertid at analyser av DUUFK viser at komiteen bidrar til samarbeid mellom Regjeringen og Storting. Denne praksisen legger ikke opp til åpen debatt. Hensikten med opprettelsen av DUUFK var å sikre en bredere og mer kritisk debatt, men ifølge Sejersted bidrar komiteen i praksis "i stedet til at debatten lukkes" (Sejersted 2002: 591).

En tredje faktor som bidrar til å begrense debatten i Stortinget når det gjelder utenriks- og sikkerhetspolitikk, er konsensusskapende mekanismer, som gjør at Regjeringen kan være ganske trygg på å få støtten de trenger fra Stortinget uten videre diskusjon eller opposisjon. Samtidig hevder Sjursen at det formelt finnes beslutningsprosedyrer som gjør det mulig for kritikere å skape utenriks- og sikkerhetspolitisk debatt (Sjursen 2015: 227).

Likevel praktiseres det at sentrale aktører trekkes inn i forkant av debatten, noe som bidrar til å begrense åpen debatt i Stortinget (Knutsen 1995: 63). I tillegg fører tettere kontakt mellom lederen av utenriks- og forsvarskomiteen og utenriksministeren til at utenriks- og forsvarskomiteen fungerer på en annen måte enn andre komiteer på Stortinget. Denne praksisen gjør at grunnlaget for debatt ofte er ryddet av banen før saken når komiteen. Sjaastad hevder derfor at Stortingets oppgave i praksis ikke er "konstitusjonell kontroll over Regjeringen, men heller å støtte opp under Regjeringens utenrikspolitiske kurs" (Sjaastad 2006: 19).

5.3.2 EU-spørsmål: mulig splittende tema diskuteres ikke

Som vist ovenfor, er de prosedyrene som skal sikre fri og åpen debatt bare i begrenset grad benyttet når det gjelder utformingen av Norges politikk overfor EU. En mulig forklaring er at

²¹ DUUFK kalles sammen når komiteens leder mener det er nødvendig, eller når statsministeren, justisministeren, forsvarsministeren, utenriksministeren eller en tredjedel av komitémedlemmene anmoder om det (Sjursen 2015: 222).

EU er et splittende og betent tema i norsk politikk. I følge Marianne Ryghaug og Anders Todal Jenssen kan ingen stridsspørsmål i norsk etterkrigspolitikk måle seg med EU-medlemskapsspørsmålet, hverken med hensyn til dramatik, konfliktnivå eller konsekvenser. Tre regjeringer falt som en direkte følge av EU-medlemskapsaken, samtidig som debatten virket splittende på befolkningen, både innad i familier så vel som i partiene (Ryghaug & Jenssen 1999: 5, 26).

Jeg vil i det følgende drøfte hvordan det som betegnes som en "selvmords-klausul" bidrar til å begrense debatten. Videre vil jeg drøfte hvordan de politiske partiene styrer unna debatt både om EU-spørsmål, og utenriks- og sikkerhetspolitikk som tema.

Siden siste folkeavstemning om EU-medlemskap, som endte med nei-flertall, har Norge blitt tett inkorporert i EU gjennom EØS-avtalen og en rekke andre avtaler (Fossum 2010). Etter at EØS-avtalen ble inngått i 1994, har Norge blitt tilnærmet like integrert i EU som flere av medlemsstatene. Archer påstår at Norge har blitt så integrert i den europeiske integrasjonsprosessen som det er mulig å bli, uten å være medlem. Dette er et paradoks, siden hovedargumentet mot medlemskap, var å bevare Norges suverenitet, og beholde muligheten til å føre en autonom politikk (Archer 2005: 188).

Den dype tilknytningen til EU har funnet sted mot et bakteppe av lite folkelig opprør, interesse eller kunnskap. Fossum hevder at dette skyldes at politikerne har flyttet det betente EU-spørsmålet bort fra den politiske og offentlige agenda ved hjelp av såkalte "gag rules" (Fossum 2010). Ifølge Holmes er en "gag rule" en formell eller uformell regel, regulering eller lov som forhindrer fri eller åpen debatt om en bestemt sak (Holmes 1995). En norsk "gag rule" som har bidratt til å dempe debatten om EU-spørsmål er såkalte "selvmords-klausuler". Disse er nedfelt i regjeringserklæringer som er forhandlet frem av koalisjonsregjeringer (Fossum 2010).

I perioden som ble analysert i denne oppgaven (1999-2015), har Norge hatt koalisjonsregjeringer bestående av både ja- og nei partier med hensyn til norsk EU-medlemskap. Bondeviks mindretallsregjering (1997-2000) var den første regjeringen som ble dannet etter at EØS-avtalen trådte i kraft i 1994. Denne regjeringen besto av tre partier som alle var imot norsk EU-medlemskap (KrF, V og Sp). Regjeringserklæringen skisserte at EØS-avtalen dannet rammen for Norges forhold til EU. I Bondeviks andre regjering (2001-2005), ble Senterpartiet erstattet av Høyre. Denne koalisjonsregjeringen besto altså av to partier som var imot EU-medlemskap (KrF og V), og ett parti som ønsket EU-medlemskap (H). I Semerklæringen sluttet alle koalisjonspartiene (Krf, V og H) seg til at det ikke ville være mulighet

til å sende en ny EU-medlemskapssøknad i regjeringsperioden. Denne "selvmords-klausulen" fastsatte at dersom et av partiene brakte opp EU-medlemskaps-spørsmålet, ville regjeringssamarbeidet falle sammen (Fossum 2010).

Tradisjonen med å nedfelle en "selvmords-klausul" i regjeringserklæringen, fortsatte også etter 2005, til tross for regjeringsskifte. Soria-Moria-erklæringen (2005-2009), fremforhandlet av Stoltenberg I-regjeringen (Ap, Sv, Sp) fastsatte at "Regjeringen vil ikke søke om norsk EU-medlemskap" (Regjeringen 2005: 10). Dette ble repetert i påfølgende periode (2009-2013), under Stoltenberg II-regjeringen (Regjeringen 2009b: 6).

Derimot inneholder ikke Sundvoll-erklæringen (2013), fremforhandlet av mindretallsregjeringen bestående av Høyre og Fremskrittspartiet, en eksplisitt uttalelse om at norsk EU-medlemskapssøknad ikke vil bli aktuelt. Likevel kan erklæringen om at "Regjeringen legger til grunn EØS-avtalen og de øvrige avtalene med EU som ramme for europapolitikken" (Regjeringen 2013b), forstås som at debatten om medlemskap ikke vil komme opp i perioden.

En annen forklaring på at debatten om både EU-spørsmål, og utenriks- og sikkerhetspolitikk er relativt begrenset, er praksisen til de politiske partiene. De fleste norske partiene er delt når det gjelder EU-medlemskapsspørsmålet. Som et resultat av dette, har alle partiene nedfelt klausuler om at spørsmålet om norsk EU-medlemskap skal avgjøres gjennom folkeavstemning (Fossum 2010). Når beslutningen overføres til befolkningen, flyttes debatten bort fra den politiske dagsordenen, og debatten begrenses som et resultat av mindre oppmerksomhet rundt temaet.

Hanne M. Narud, Helge Hveem og Bjørn Høyland observerer at utenriks- og sikkerhetspolitiske spørsmål bare i liten grad har vært på velgernes dagsorden i de senere år. De hevder likevel at dette ikke betyr at velgernes interesse for utenriks- og sikkerhetspolitikk er fraværende. En rekke analyser av hvordan velgere rangerer ulike politiske tema, viser at mange velgere er opptatt av den type spørsmål. Derfor hevder Narud et al. at grunnen til at utenriks- og sikkerhetspolitiske spørsmål er fraværende i valgkampen, skyldes at partiene ikke vil sette de på dagsorden (Narud et al. 2010).

5.4 Avslutning

Avslutningsvis er det verdt å gripe tilbake til Asks påstander, som ikke bare støttet Helgesen i at EU var viktigere for norsk sikkerhet enn NATO – Ask hevdet samtidig at EU truet Norges tradisjonelle sikkerhetspolitikk overfor Russland. Han påpekte at sanksjonene rammet salg av forsvarsmateriell, finans- og energiområdet, noe som endret samarbeidet med Russland i nord. Derfor mente han at krisen i Ukraina demonstrerte at å stå utenfor EU har sin pris, fordi EU

inntok lederposisjonen og definerte Norges forhold til Russland, mens Norge sto på gangen. At Norge har stilt seg slik at handlefriheten i forhold til EU er sterkt begrenset, er utvilsomt en demokratisk utfordring (Ask 2014). Den demokratiske utfordringen forsterkes av at det har vært lite debatt om EU og norsk sikkerhetspolitikk.

Et resultat av den begrensede debatten, er at man ikke vet om det er konsensus om Norges tilknytning til EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk. Sjursen hevder at en konsensus der aktørene er enige med samme eller gjensidige akseptable begrunnelser er kvalifisert. For at det kan være en kvalifisert konsensus, er et minimumskrav at det har vært en foregående fri, åpen debatt – en gjensidig menings- og informasjonsutveksling. Kvalifisert konsensus står i kontrast til skinnhellighet, hvor kontroversielle spørsmål ikke er diskutert før beslutningen er tatt. Til tross for utenriks- og sikkerhetspolitikkenes karakteristiske særtrekk, hvor nasjonens overlevelse i ytterste konsekvens kan stå på spill, er det ifølge Sjursen, i mange tilfeller mulig å prioritere eller etterfølge spesielle interesser eller verdier. Det er derfor ikke gitt at ulike aktører har samme vurdering av hva som er "nasjonale interesser" (Sjursen 2015: 219, 220).

Siden mange av avtalene mellom Norge og EU ikke er presentert for Stortinget, kan man ikke forutsette at det er enighet om Norges tilknytning til EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk. Dermed kan det heller ikke forutsettes at det var enighet om å følge EUs økonomiske sanksjoner overfor Russland. I følge Sjursen er det vanskelig å finne prinsipielle grunner til at utformingen av norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk kobles fra kravet om demokratisk styring. Politikken føres på vegne av norske borgere og har konsekvenser for dem (Sjursen 2015).

Dette temaet er en digresjon, og det vil gå utenfor oppgavens omfang å gå nærmere inn på spørsmålene om de demokratiske utfordringene rundt Norges tilknytning til EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk. Det er like fullt et interessant og aktuelt tema som bør undersøkes nærmere ved en annen anledning.

Litteratur og kilder

- Aftenposten. (2010). Den strategiske trekant. *Aftenposten*, 18.12.2010. Tilgjengelig fra: <http://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=020002201012182858&serviceId=2> (lest 17.04.2016).
- Andenæs, J., & Fliflet, A. (2008). *Statsforvaltningen i Norge*. 10. utg. Universitetsforlaget.
- Andreassen, T. (1999). Blant Venstres bakkestyrker. *Aftenposten*, 30.04.1999. Tilgjengelig fra: <http://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=020002199904300106&serviceId=2> (lest 25.01.2016).
- Archer, C. (2005). *Norway outside the European Union – Norway and European Integration from 1994 to 2004*. London: Routledge.
- Archer, C. (2014). The Nordic states and security. I A. Wivel, A. Bailes & C. Archer (Red.), *Small States and International Security* (s. 95-113). New York: Routledge.
- Ask, A. (2012). Alliansefrihet. *Klassekampen*, 18.05.2012. Tilgjengelig fra: <http://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=0550102012051846950&serviceId=2> (lest 02.02.2016).
- Ask, A. O. (2014). EU definerer vår sikkerhetspolitikk. *Aftenposten*, 08.08.2014. Tilgjengelig fra: <http://www.aftenposten.no/meninger/kommentarer/EU-definerer-var-sikkerhetspolitikk-7661893.html> (lest 21.10.2015).
- Bailes, A. J. K. (2008). The EU and a 'better world': what role for the European Security and Defence Policy? *International Affairs*, 84(1): s. 115-130.
- Bailes, A. J. K., Rickli, J.-M., & Thorhallsson, B. (2014). Small states, survival and strategy. I A. Wivel, A. J. K. Bailes & C. Archer (Red.), *Small States and International Security. Europe and beyond* (s. 26-46). New York: Routledge.
- Bilgin, P., & Morton, A. D. (2004). From 'Rogue' to 'Failed' States? The Fallacy of Short-termism*. *Politics*, 24(3): s. 169-180.
- Bjerga, K. I., & Surlien, K. A. (2001). Ambisjon og realisme i sikkerhetspolitikken. *Aftenposten*, 23.02.2001. Tilgjengelig fra: <http://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=020002200102230079&serviceId=2> (lest 26.01.2016).
- Brende, B. (2014). *Utenriksministerens utenrikspolitiske redegjørelse*. 25.03.2014. Tilgjengelig fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/2013-2014/140325/3/> (lest 12.02.2016).
- Bø, Ø. (2014). *Sikkerhetspolitiske utviklingstrekk - NATO og EUs rolle*. 02.10.2014. Tilgjengelig fra: <http://web.retriever-info.com/services/webdocument?documentId=00933620141002213675410&serviceId=2> (lest 17.02.2016).
- Børresen, J. (2002). NATO er ikke redskap for USAs politikk. *Aftenposten*, 01.10.2002. Tilgjengelig fra: <http://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=020002200210010032&serviceId=2> (lest 25.01.2016).
- Børresen, J. (2005). Misforståelser om militærmakt. *Aftenposten*, 05.07.2005. Tilgjengelig fra: <http://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=020002200507050105&serviceId=2> (lest 28.01.2016).

- Dahle, T. (2009). NATO må pensjoneres. *Klassekampen*, 06.04.2009. Tilgjengelig fra: <http://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=0550102009040617912&serviceId=2> (lest 02.02.2016).
- Danielsen, M. A. (2015). *Norge og EU på samme linje i viktige utenrikspolitiske saker i 2014*. 29.01.2015. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/norge-og-eu-pa-samme-linje-i-viktige-utenrikspolitiske-saker-i-2014/id2364735/> (lest 29.04.2016).
- Denscombe, M. (2014). *Good Research Guide: For small-scale social research projects*. 5. utg. Berkshire: McGraw-Hill Education.
- Dragnes, K. (2007). Frostbitt eller tøvær. *Aftenposten*, 26.09.2007. Tilgjengelig fra: <http://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=020002200709266518&serviceId=2> (lest 29.01.2016).
- Eide, E. B. (2013). *Halvårlig redegjørelse om viktige EU- og EØS-saker for Stortinget*. 14.05.2013. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/eu_redegjoerelse130514/id726972/ (lest 14.02.2016).
- Eriksen, E. O. (2014). Folkestyrets vanmakt eller en selvbeskadiget demokratisk prosedyre? I E. O. Eriksen & J. E. Fossum (Red.), *Det norske paradoks. Om Norges forhold til Den europeiske union* (s. 23-42). Oslo: Universitetsforlaget.
- Eriksen, E. O., & Fossum, J. E. (2014). Demokratisk konstitusjonalisme i en europeisert kontekst. I E. O. Eriksen & J. E. Fossum (Red.), *Det norske paradoks. Om Norges forhold til den europeiske union* (s. 11-23). Oslo: Universitetsforlaget.
- Espenes, Ø., & Haug, K. E. (2012). Norsk militær utenrikspolitikk: fra Kosovo til Libya. *Luftkrigsskolens skriftserie*, 27: s. 27-36.
- Fermann, G. (2013). Utenrikspolitisk praksis. Handlingsrom, interesser og virkemidler. I G. Fermann (Red.), *Utenrikspolitikk og norsk krisehåndtering* (s. 47-89). Oslo: Cappelen Damm AS.
- Fossum, J. E. (2010). Norway's European 'Gag Rules'. *European Review*, 18: s. 73-92.
- Foucault, M. (1989). *The archaeology of knowledge*. London: Routledge
- Græger, N. (2005a). Norsk NATO-debatt etter den kalde krigen. *Internasjonal politikk*, 2(3): s. 217-239.
- Græger, N. (2005b). Norway between NATO, the EU, and the US: a case study of post-Cold War security and defence discourse. *Cambridge Review of International Affairs*, 18(1): s. 85-103.
- Græger, N. (2009). Norges sikkerhetspolitiske instrumenter - utfordringer og muligheter. I P. Rieker & W. Carlsnaes (Red.), *Nye utfordringer for europeisk sikkerhetspolitikk* (s. 151-165). Oslo: Universitetsforlaget.
- Hanssen, H. J. (2004). Tenn motild mot flykjøpet. *Klassekampen*, 20.07.2004. Tilgjengelig fra: <http://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=055010200407200007&serviceId=2> (lest 01.02.2016).
- Helgesen, V. (2013). *Redegjørelse om viktige EU- og EØS-saker i Stortinget*. 21.11.2013. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/redegjorelse-om-viktige-eu--og-eos-saker/id746074/> (lest 14.02.2016).
- Helgesen, V. (2014). *Hilsningstale på Nei til EUs landsmøte*. 20.11.2014. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/hilsen_nteu/id2342741/ (lest 05.04.2016).
- Helgesen, V. (2014c). *Redegjørelse om viktige EU/EØS-saker*. 20.11.2014. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/eos_stortinget_november/id2340957/ (lest 14.02.2016).

- Helgesen, V. (2015a). *Redegjørelse om viktige EU/EØS-saker*. 26.05.2015. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/eu_stortinget/id2413190/ (lest 14.02.2016).
- Holmes, S. (1995). *Passions and Constraint*. Chicago: Chicago University Press.
- Howorth, J. (2014). *Security and Defence Policy in The European Union*. 2. utg. New York: Palgrave Macmillan.
- Huseby, V. B. (2015). Mener Erna bevisst valgte usynlig minister. *Vårt Land*, 16.12.2015. Tilgjengelig fra: <http://www.vl.no/nyhet/mener-erna-bevisst-valgte-usynlig-minister-1.634152> (lest 01.04.2016).
- Jagland, T. (2001). *Utenrikspolitisk redegjørelse av utenriksministeren*. 20.03.2001. Tilgjengelig fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/2000-2001/010320/1/> (lest 11.02.2016).
- Kagan, R. (2002). Power and Weakness. Why the United States and Europe see the world differently. *Policy Review*, 113(3): s. 3-28.
- Kjølberg, A. (2007). *Livet i hegemonens skygge – en småstats sikkerhetslogikk, FFI Rapport* Tilgjengelig fra: <http://www.ffi.no/no/Rapporter/07-01626.pdf> (lest 23.03.2016).
- Kluge, L. (1999). AP og Høyre Norsk sikkerhetspolitikk svekkes. *Aftenposten*, 25.04.1999. Tilgjengelig fra: <http://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=020002199904260053&serviceId=2> (lest 25.01.2016).
- Knutsen, B. O. (2010). Norge og utviklingen av EUs sikkerhets- og forsvarspolitik – parallell tenkning eller norsk nytenkning? *Forsvarsfaglig tidsskrift*, 3(10): s. 2-11.
- Knutsen, T. (1995). Beslutningsprosesser i norsk utenrikspolitikk. I T. Knutsen, G. M. Sørbø & S. Gjerdåker (Red.), *Norges utenrikspolitikk* (s. 71-91). Oslo: Cappelen.
- Kristiansen, S. K., & Strand, A. (2013). Lysbakken har vært bedre enn hele regjeringen. *TV2*, 20.12.2013. Tilgjengelig fra: <http://www.tv2.no/a/5171012/> (lest 01.04.2016).
- Matlary, J. H. (2003). Frankrike fremfor USA. *Aftenposten*, 12.03.2003. Tilgjengelig fra: <http://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=020002200303120027&serviceId=2> (lest 26.01.2016).
- Matlary, J. H. (2004a). Fra NATO til EU? *Aftenposten*, 25.10.2004. Tilgjengelig fra: <http://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=020002200410250319&serviceId=2> (lest 28.01.2016).
- Matlary, J. H. (2004b). Eters USAs valg: NATO mindre verdt. *Aftenposten*, 10.11.2004. Tilgjengelig fra: <http://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=020002200411100089&serviceId=2> (lest 27.01.2016).
- Matlary, J. H. (2005). NATO viktigere enn noensinne. *Aftenposten*, 08.08.2005. Tilgjengelig fra: <http://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=020002200508080005&serviceId=2> (lest 28.01.2016).
- Matlary, J. H. (2007). Trusler fra Langtvekkistan. *Aftenposten*, 22.05.2007. Tilgjengelig fra: <https://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=020002200705222202&serviceId=2> (lest 28.01.2016).
- Medienorge. (2016). Opplagtall norske aviser. 15.01.2016. Tilgjengelig fra: <http://medienorge.uib.no/?cat=statistikk&page=avis&queryID=190> (lest 16.04.2016).

- Narud, H. M., Hveem, H., & Høyland, B. (2010). Gamle konflikter – nye saker? Norske velgeres utenriks- og sikkerhetspolitiske holdninger. *Internasjonal politikk*, 68(3): s. 335-361.
- NOU 2012: 2. (2012). *Utenfor og innenfor*. Oslo: Utenriksdepartementet. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2012-2/id669368/> (lest 07.01.2016).
- Olaussen, H. (2013). Ingen norske soldater uten FN-mandat! *Klassekampen*, 16.11.2013. Tilgjengelig fra: <http://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=05501020131116111761&serviceId=2> (lest 02.02.2016).
- Pedersen, B. G. (2004). Det sikkerhetspolitiske grunnlaget for Norges forsvar. *Aftenposten*, 20.10.2004. Tilgjengelig fra: <http://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=020002200410200095&serviceId=2> (lest 28.01.2016).
- Petersen, J. (2002). *Utenriksministerens utenrikspolitiske redegjørelse*. 26.02.2016. Tilgjengelig fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/2001-2002/020226/1/> (lest 11.02.2016).
- Petersen, J. (2003). *Utenriksministerens utenrikspolitiske redegjørelse*. 13.02.2003. Tilgjengelig fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/2002-2003/030213/1/> (lest 11.02.2016).
- Petersen, J. (2004a). *Utenrikspolitisk redegjørelse av utenriksministeren*. 27.01.2004. Tilgjengelig fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/2003-2004/040127/1/> (lest 11.02.2016).
- Petersen, J. (2005a). *Utenrikspolitisk redegjørelse av utenriksministeren*. 15.02.2005. Tilgjengelig fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/2004-2005/050215/1/> (lest 12.02.2016).
- Petersen, J. (2005b). *Utfordringer for norsk sikkerhetspolitikk*. Oslo: Regjeringen. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/Utfordringer-for-norsk-sikkerhetspolitikk/id423767/> (lest 12.02.2016).
- Regjeringen. (1998). *St.meld. nr. 22 (1997-98). Hovedretningslinjer for Forsvarets virksomhet og utvikling i tiden 1999-2002*. 26.02.1998. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-22-1997-98/id191476/> (lest 18.04.2016).
- Regjeringen. (2000). *EUs saksområder: Utviklingen av europeisk sikkerhets- og forsvarspolitik (ESDP)*. 10.05.2000. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/eus_saksomrader-utviklingen_av/id259873/ (lest 30.04.2016).
- Regjeringen. (2002). *St.meld. nr. 26 (2002-2003). Om samarbeidet i Atlanterhavspaktorganisasjonen i 2002*. 25.04.2002. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-26-2002-2003-/id196842/?ch=1> (lest 02.05.2016).
- Regjeringen. (2004a). *EUs sikkerhets- og forsvarspolitik (ESDP)*. 22.03.2004. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/EUs-sikkerhets-og-forsvarspolitik-ESDP/id409227/> (lest 18.04.2016).
- Regjeringen. (2004b). *St.prp. nr. 42 (2003-2004)*. 12.04.2004. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stprp-nr-42-2003-2004-/id208939/> (lest 26.04.2016).

- Regjeringen. (2005). *Soria Moria-erklæringen*. 20.12.2005. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/soria-moria-erklaringen/id438515/> (lest 04.04.2016).
- Regjeringen. (2009a). *European Defence Agency (EDA)*. 26.05.2009. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/tema/forsvar/forsvarsindustri/european-defence-agency-eda/id547561/> (lest 29.04.2016).
- Regjeringen. (2009b). *Politisk plattform for flertallsregjeringen*. 07.10.2009. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/politisk-plattform-for-flertallsregjerin/id579058/> (lest 04.04.2016).
- Regjeringen. (2013a). *Norske regjeringer siden 1945*. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/no/om-regjeringa/tidligere/ministerier_regjeringer/nyere_tid/regjeringer/id438715/ (lest 12.02.2016).
- Regjeringen. (2013b). *Politisk plattform*. 07.10.2013. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/politisk-plattform/id743014/#sikkerhet_forsvar. (lest 01.03.2016).
- Regjeringen. (2014). *Utenriks- og sikkerhetspolitisk samarbeid*. 22. 04.2014. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/tema/europapolitikk/tema-norge-eu/utenriks-sikkerhetspolitisk-samarbeid/id684931/> (lest 04.05.2016).
- Regjeringen. (2015a). *Norge med i EU-innsatsstyrke*. 01.01.2015. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/norge-med-i-eu-innsatsstyrke/id2357017/> (lest 21.04.2016).
- Regjeringen. (2015b). *Redegjørelser og innlegg i Stortinget*. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/tema/europapolitikk/tema-norge-eu/redegjorelser-og-innlegg-i-stortinget/id748490/> (lest 12.02.2016).
- Regjeringen. (2016). *Tidligere statsråd Vidar Helgesen (H)*. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/regjeringen-solberg/andre-dokumenter/smk/2013/statsrad-vidar-helgesen/id742919/> (lest 10.05.2016),.
- Reiersølmoe, J. (2001). NATO og forsvarsdebatten. *Aftenposten*, 01.06.2001. Tilgjengelig fra: <http://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=020002200106010082&serviceId=2> (lest 27.01.2016).
- Rieker, P., & Carlsnaes, W. (2009). *Nye utfordringer for europeisk sikkerhetspolitikk. Aktører, instrumenter og operasjoner*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Riste, O. (2005). *Norway's Foreign Relations-A History*. 2. utg. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rosamond, B. (2000). *Theories of European Integration*. New York: Palgrave MacMillan.
- Rye, L. (2013). *Distant Voices: Ideas of democracy and the Eurozone crisis*. Trondheim: Akademika Publishing.
- Ryghaug, M., & Jenssen, A. T. (1999). *Den store styrkeprøven: om EU-avstemningen i norsk politikk*. Trondheim: Tapir Forlag.
- Seierstad, D. (2012). *NOU 2012: 2. Europautredningen. Utenfor og innenfor. Norges avtaler med EU*. Oslo: Utenriksdepartementet.
- Sejersted, F. (2002). *Kontroll og konstitusjon. Statsrettslige studier av Stortingets kontrollvirksomhet*. Oslo: Cappelen Akademisk.
- Sjaastad, A. C. (2006). Stortinget som utenrikspolitisk organ. I I. B. Neumann, O. J. Sending & B. K. Fonn (Red.), *Norsk utenrikspolitisk praksis – aktører og prosesser* (s. 19-47). Oslo: Cappelen Akademisk.
- Sjursen, H. (2008). Fra bremsekloss til medløper: Norge i EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 25 (04): s. 323-335.

- Sjursen, H. (2013). Med ryggen mot Europa? Endring og kontinuitet i norsk sikkerhetspolitikk. I D. H. Claes & B. S. Tranøy (Red.), *Utenfor, annerledes og suveren? s. 39-57* (4. utg. utg.). Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Sjursen, H. (2014). Demokrati eller handlingskapasitet? Paradokser i Norges tilknytning til EU på det utenriks- og sikkerhetspolitiske området. I E. O. Eriksen & J. E. Fossum (Red.), *Det norske paradoks* (s. 174-196). Oslo: Universitetsforlaget.
- Sjursen, H. (2015). Enighet for enhver pris?-Om legitimitetsgrunnlaget for norsk utenrikspolitikk. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 31(03): s. 219-232.
- Skogan, J. K. (2009). Norge og europeiske sikkerhetspolitiske aktører. I P. Rieker & W. Carlsnaes (Red.), *Nye utfordringer for europeisk sikkerhetspolitikk* (s. 63-79). Oslo: Universitetsforlaget.
- Slaatta, T. (2011). *Fortiet, forsinket og forvrengt? Norske mediers dekning av forholdet til EU. Rapport #11, NOU 2012:2. Utenfor og innenfor*. Oslo: Regjeringen. Tilgjengelig fra: <http://www.europautredningen.no/wp-content/uploads/2011/04/Rap11-medier2.pdf> (lest 06.02.2016).
- Steiro, Ø. (2004). Forsvarsreformen- et vågespill med vår sikkerhet. *Aftenposten*, 11.10.2004. Tilgjengelig fra: <http://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=020002200410110082&serviceId=2> (lest 28.01.2016).
- Strøm-Erichsen, A.-G. (2007). *Redegjørelse av forsvarsministeren om status for norsk deltagelse i den nordiske innsatsstyrken*. 28.11.2007. Tilgjengelig fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/2007-2008/071128/2/#a1>. (lest 06.04.2016).
- Støre, J. G. (2006). *Utenrikspolitisk redegjørelse av utenriksministeren*. 08.02.2006. Tilgjengelig fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/2005-2006/060208/2/> (lest 12.02.2016).
- Støre, J. G. (2007). *Halvårlig redegjørelse for Stortinget om viktige EU- og EØS-saker*. 04.06.2007. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/eusaker/id469773/> (lest 14.02.2016).
- Støre, J. G. (2008). *Utenrikspolitisk redegjørelse av utenriksministeren*. 20.05.2016. Tilgjengelig fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/2007-2008/080520/1/> (lest 12.02.2016).
- Støre, J. G. (2009b). *Halvårlig redegjørelse om viktige EU-/EØS-saker*. 17.11.2009. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/eu_redegj_091117/id586478/ (lest 14.02.2016).
- Støre, J. G. (2011). *Utenriksministerens utenrikspolitiske redegjørelse*. 10.02.2011. Tilgjengelig fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/2010-2011/110210/3/> (lest 12.02.2016).
- Tammes, R., & Eriksen, K. E. (1999). Norge og NATO under den kalde krigen. *NATO 50 år. Norsk sikkerhetspolitikk med NATO gjennom 50 år*. Tilgjengelig fra: <http://www.atlanterhavskomiteen.no/files/atlanterhavskomiteen.no/Tema/50aar/1a.htm> (lest 16.04.2016).
- Tjora, A. H. (2012). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. 2. utg. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Tjønn, H. (2003). Må Norge velge mellom Washington og Berlin? *Aftenposten*, 01.09.2003. Tilgjengelig fra: <http://web.retriever->

- info.com/services/archive/displayDocument?documentId=020002200309010093&serviceId=2 (lest 26.01.2016).
- Toje, A. (2010). Norsk utenrikspolitikk-en kritikk. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 27(1): s. 206-217.
- Udgaard, N. M. (2005). Når forsvaret settes på hodet. *Aftenposten*, 09.02.2005. Tilgjengelig fra: <http://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=020002200502090038&serviceId=2> (les 28.01.2016).
- Valen, S. (2012). Det lar seg gjøre. *Klassekampen*, 10.11.2012. Tilgjengelig fra: <http://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=0550102012111066670&serviceId=2> (lest 02.02.2016).
- Vollebæk, K. (2000). *Utenriksministerens utenrikspolitiske redegjørelse*. 20.01.2000. Tilgjengelig fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/1999-2000/000120/1/> (lest 11.02.2016).
- Værnø, G. (1998). *Nordisk nytte? Forsvarspolitisk og militært samarbeid i Norden*. Oslo: Forsvarets høgskoleforening.
- Wessel, R. A. (2009). The Dynamics of the European Union Legal Order: An Increasingly Coherent Framework of Action and Interpretation. *European Constitutional Law Review*, 5(1): s. 117-142.
- Wivel, A., Bailes, A. J. K., & Archer, C. (2014). *Small States and International Security. Europe and Beyond*. New York: Routledge.
- Østerrud, Ø. (2006). Lite land som humanitær stormakt. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 23(4): s. 303-316.